

Is er leven buiten de stad?

Ivan Nio

Verkenkend onderzoek naar de achtergronden van jonge gezinnen die tussen 2015 en 2019 vanuit Amsterdam verhuisden naar de regio.

Stad-Forum, oktober 2019

Inleiding	3
Een theorie van de economische en culturele middenklasse	5
Suburbanisatie: what's new?	8
Noodgedwongen vertrek	11
Financiering en biedingen	14
De zoektocht begint in Amsterdam	16
Aankomen in het suburbane ommeland	18
Een sociaal-culturele ecologie: vijf ringen rond Amsterdam	21
Buitenwijken van Amsterdam	28
Verhuizen is een sociale aangelegenheid	31
Amsterdam is ook veranderd	33
Winstrekening	36
Verliesrekening	39
Deeltijd-Amsterdammers	42
Groepen vertrekkers	44
Tot slot de regio	47
Bijlage: tabellen	51
Colofon	56

Inleiding

3

Amsterdam kampt met een ernstige wooncrisis. Een greep uit recente berichten in Het Parool en op AT5: ‘Steeds meer gezinnen met jonge kinderen verlaten Amsterdam’, ‘Wethouder Ivens bezorgd over hoge aantal gezinnen dat uit de stad vertrekt’, ‘De middenklasse is de klos nu de bouw in Amsterdam stagneert’.¹ Amsterdam wordt te duur en daarom besluiten steeds meer Amsterdammers naar de regio te verhuizen. Het zijn niet langer alleen onderwijzers, bedienend personeel en verplegers die het moeilijk hebben om hier een woning te vinden: sinds de crisis verlaten ook andere middengroepen de stad. In 2018 verliet twaalf procent van de gezinnen met kinderen jonger dan vier Amsterdam voor een andere gemeente. Van de grote steden vertrokken uit Amsterdam de meeste jonge gezinnen.²

De wooncrisis is een grote bedreiging voor Amsterdam als inclusieve stad. De stad wordt onder andere minder toegankelijk voor gezinnen die graag in de stad willen blijven wonen. Maar in de media lijkt het erop dat een vertrek uit de stad ook op individueel niveau dramatisch zou zijn. Alsof het vertrek naar een gemeente in de regio automatisch betekent dat men noodgedwongen kiest voor een tweederangs woonmilieu.

De vraag is hoe erg het eigenlijk is om naar de regio te verhuizen? Als gezinnen vanwege de dure Amsterdamse woningmarkt eieren voor hun geld kiezen, hoe ervaart men dan het wonen in een gemeente in de regio? En in welk opzicht vertoont het vertrek overeenkomsten met het klassieke suburbanisatieproces zoals we dat kennen uit de jaren zeventig en tachtig en uit de tijd van de vinex?

¹ Het Parool, 26-06-2019; AT5, 15-03-2019; Het Parool, 30-08-2019.

² www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2019/26/ruim-1-op-10-jonge-gezinnen-verliet-amsterdam-in-2018.

Om te verkennen wat er precies aan de hand is en hoe vertrekkers op hun verhuizing terugblikken, zijn voor het project Groot-Amsterdam van Stad-Forum in de eerste helft van 2019 veertien uitgebreide interviews met vertrekkers afgenomen. Deze mensen gingen naar uiteenlopende gemeenten als Amstelveen, Landsmeer,

Baambrugge, Wijdewormer, Diemen, Kudelstaart, Almere, Purmerend, Overveen, Zaandam, Heiloo, Hilversum en Wormer. Ze hebben gemeen dat ze Amsterdam in de afgelopen vier jaar hebben verlaten en dat ze een woning hebben gekocht in de regio Amsterdam. Het zijn vooral jonge gezinnen met middeninkomens, hun budget voor een woning was gemiddeld drie ton. Sommige zijn werkzaam in de creatieve industrie, anderen hebben een baan in het onderwijs of in de dienstverlening. De jonge gezinnen zijn bijna allemaal millennials. Sommigen lieten een koopwoning achter in Amsterdam, voor anderen is het de eerste koopwoning. De veertien gesprekken met voornamelijk jonge gezinnen zijn er niet op gericht om algemene uitspraken over vertrekkers te doen. Er zijn ook andere groepen die te maken hebben met de wooncrisis, zoals gescheiden ouders, jongeren die noodgedwongen al jarenlang in hun ouderlijk huis blijven wonen, gezinnen die zijn aangewezen op een sociale huurwoning. De gesprekken met jonge gezinnen met een middeninkomen duurden gemiddeld een uur. Elk verhaal over de verhuisgeschiedenis is uniek, maar er zijn ook overeenkomsten in verhuismotieven, in wat er gezegd wordt over suburbane en dorpse plekken in de regio, over hoe mensen hun leven organiseren en over het veranderende Amsterdam.

De hoofdvraag van dit onderzoek is hoe erg het nu eigenlijk is om te verhuizen naar het suburbane ommeland van Amsterdam. Dit is uitgesplitst in drie deelvragen:

1. Zijn de vertrekkers uit Amsterdam gepest of heeft het vertrek een vrijwillig karakter?
2. Is het suburbane 'business as usual' vergelijkbaar met eerdere suburbanisatiegolven of is er in de woonvoorkeuren iets wezenlijks veranderd bij de millennials die nu in de gezinsvormende fase zitten?
3. Hoe gaat het met de vertrekkers in hun nieuwe woonplaatsen: wat is de winst- en verliesrekening? Deze vragen zijn in deze notitie verkend aan de hand van vijftien thema's.

1. Een theorie van de economische en culturele middenklasse

5

In de afgelopen jaren is het vertrek van Amsterdammers naar andere gemeenten in de Metropoolregio Amsterdam (MRA) nauwgezet gemonitord door de afdeling Onderzoek, Informatie en Statistiek (OIS) van de gemeente Amsterdam.³ Sinds 2015 heeft het vertrek de stad uit weer een hoge vlucht genomen. ‘De meer stadse gemeenten, zoals Haarlem, Hilversum, Zaanstad en Amstelveen laten hierbij een eerder en sterker herstel zien dan de meer suburbane gemeenten.’⁴

Het zijn aanvankelijk vooral de huishoudens met een hoger inkomen die op zoek gaan naar een woning in Haarlem en Zuid-Kennemerland, Amstelveen en Gooi- en Vechtstreek. Het herstel van de klassieke verhuisstromen naar Stadsregio-Noord en Almere gebeurde pas vanaf 2017. Dat zijn relatief goedkope koopmarkten waar relatief veel huishoudens met een middeninkomen naartoe verhuizen.

De positie van lagere inkomens op de Amsterdamse woningmarkt is ondertussen verslechterd. De gentrificatie zet een suburbanisatie van de armoede in gang, waarbij lagere inkomens de stad uit worden gedrukt. Er ontstaat meer ongelijkheid en verschillen tussen plekken in de regio nemen toe.⁵ De suburbanisatie van lagere inkomens is een ontwikkeling die in deze verkenning verder buiten beschouwing wordt gelaten. Deze verkenning beperkt zich tot de grote groep vertrekkende gezinnen met middeninkomens.

Het aantal jonge gezinnen dat uit Amsterdam vertrekt is sinds 2015 sterk toegenomen. De grootste groep vertrekkers bestaat uit jonge gezinnen met kinderen tot vijf jaar. Uit onderzoek van het CBS blijkt dat veertig procent van de jonge gezinnen binnen vier jaar na de geboorte van het eerste kind uit Amsterdam vertrekt.⁶ In 2018 verhuizen de meeste jonge gezinnen naar Amstelveen, Haarlem, Almere en Zaanstad (zie tabel 2 in de bijlagen). De traditionele overloopgemeenten Almere, Purmerend en Haarlemmermeer hebben aan populariteit ingeboet, alhoewel de trek naar Almere na de crisis

³ Onder andere: H. Booi et al (2015), *Wonen in de regio Amsterdam 2015*, Gemeente Amsterdam, OIS; H. Booi & L. de Graaff (2018), *Wonen in de Metropoolregio Amsterdam 2017*, Gemeente Amsterdam, OIS.

⁴ A. Smets & S. van der Lelij (2017), *Verkenning Woningmarkt Metropoolregio Amsterdam*, Metropoolregio Amsterdam.

⁵ C. Hochstenbach & S. Musterd (2018), ‘Gentrification and the suburbanization of poverty: Changing urban geographies through boom and bust periods’, in: *Urban Geography*, 39(1):26-53. S. Musterd et al (2019), *De regio als garderobe. Huishoudenstransities en de functie van woonmilieus in de dynamische metropoolregio's van Amsterdam, Eindhoven, Rotterdam/Den Haag en Utrecht* (te verschijnen).

⁶ Zie noot 2.

weer aanzienlijk is toegenomen. Het aantal vertrekkende jonge gezinnen is volgens Hester Booi van OIS nog nooit zo hoog geweest: ‘Het lijkt zich te stabiliseren: Amsterdam telt natuurlijk heel veel twintigers en dertigers, die weer nieuwe jonge gezinnen zullen vormen.’⁷

Dat het niet meer vanzelfsprekend is dat Amsterdammers naar Almere, Purmerend en Haarlemmermeer verhuizen heeft te maken met de woonvoorkeuren van de stedelijke middenklasse. Een aanzienlijk deel van de sterk gegroeide stedelijke middenklasse in Amsterdam onderscheidt zich door veel cultureel kapitaal en een sterke culturele oriëntatie (onder andere de alfa- en gamma-studierichtingen) en wil het liefst in een stedelijk woonmilieu wonen. Tweeverdienende stadsgezinnen kiezen voor strategische woonlocaties waarbij ze werk, kinderen en andere activiteiten goed met elkaar kunnen combineren. Ze zoeken een ‘stedelijkheid in de luwte’: rust voor de deur, maar reuring om de hoek.⁸ De meer traditionele of pragmatisch ingestelde middenklasse, dat wil zeggen de huishoudens die niet in de creatieve industrie werkzaam zijn, maar bijvoorbeeld in de financiële dienstverlening, heeft minder moeite met een verhuizing naar een buitenwijk.

Naast het onderscheid tussen lage en hoge inkomens wordt in sociaal-geografisch onderzoek dan ook steeds vaker het onderscheid gemaakt tussen een culturele en een economische middenklasse op basis van opleiding en professie. De culturele middenklasse heeft een duidelijke voorkeur voor een stedelijk woonmilieu, terwijl de economische middenklasse gaat voor suburbane woonmilieus.⁹

De woonplek is daarmee een afspiegeling van de culturele oriëntatie van de sociale klasse. Dat zou de zorg en pijn verklaren die de hoogopgeleide culturele middenklasse in Amsterdam voelt als ze geen betaalbare woning kan vinden in de stad.

Gezien de oververhitte Amsterdamse huizenmarkt en de toegenomen trek de stad uit is het de vraag of buitenwijken en regiogemeenten een comeback maken. Niet alleen getalsmatig demografisch, maar ook in de (her)waardering en in de (publieke) verhalen van vertrekkers.¹⁰

Voor deze verkenning zijn uiteenlopende jonge gezinnen uit zowel de culturele als de economische middenklasse geïnterviewd. Het zijn mensen met een creatief beroep als journalist, muzikant,

⁷ In: J. van der Tol (2019), ‘Jong gezin kiest vaker voor de regio’, in: *NUL20*, nr.100, p.16-18.

⁸ L. Karsten (2007), ‘Housing as a Way of Life’, in: *Housing Studies*, 22(1), 83-98; W. Boterman, L. Karsten & S. Musterd (2010), ‘Gentrifiers settling down? Patterns and trends of residential location of middle class families in Amsterdam’, in: *Housing Studies*, 25(5), 693-714; F. van der Molen (2011), ‘Gezin rukt op binnen de ring’, in: *NUL20*, nr.55

⁹ Zie onder andere: W. Boterman & S. Musterd (2017), ‘Differentiated Residential Orientations of Class Fractions’, in: J. Hannigan & R. Richards (eds), *The SAGE Handbook of New Urban Studies*, Los Angeles: Sage; W. Boterman, D. Manting & S. Musterd (2018), ‘Understanding the social geographies of urban regions through the socio-economic and cultural dimension of class’. In: *Population, Space and Place*; <https://doi.org/10.1002/psp.2130>.

¹⁰ Zie bijvoorbeeld A. Krijger (2017), ‘Ik wil naar Purmerend, waar de Amsterdammers wonen’, in: *NRC*, 16-11-19; E. Hoeke (2017), ‘Scheuten in mijn hart bij het verlaten van Amsterdam’, in: *Volkscrant*, 4-11-2017; Trendwatcher Adjiedj Bakas is verhuisd vanuit een herenhuis in Amsterdam naar de Almeerse buitenwijk Overgooi: ‘R. Koelewijn (2019), ‘Slowbalisation wordt een nieuwe norm’, in: *NRC*, 5-01-2019.

fotograaf of onderzoeker. Maar er zitten ook onderwijzers en ambtenaren bij, en mensen die in de zakelijke dienstverlening werkzaam zijn. Wat waren hun overwegingen en wat doet de verhuizing de stad uit met hen? Deze verkenning probeert achter de statistieken te kijken. Wat is het verhaal dat vertrekkers zelf vertellen over hun nieuwe woonplaats en over Amsterdam?

2. Suburbanisatie: what's new?

8

Er is veel wetenschappelijke literatuur over suburbanisatie die verklaart waarom vooral jonge gezinnen de stad uit trekken, namelijk vanwege het verlangen naar meer ruimte en een kindvriendelijke woonomgeving. In de jaren zeventig en tachtig trokken Amsterdammers massaal naar de groeikernen. Vanaf eind jaren tachtig groeide de Amsterdamse bevolking weer en nam ook het aandeel gezinnen in de stad toe. Dat gebeurde mede dankzij de bouw van het Oostelijk Havengebied, De Aker, Nieuw Sloten en IJburg. Daarnaast bleven meer gezinnen in de vooroorlogse delen van de stad wonen. Deze zogenaamde family gentrifiers – vaak tweeverdieners – waarderen het stedelijk leven en vinden het in de stad makkelijker om werk en zorg te combineren.

Er zijn nog altijd veel Amsterdamse stadsgezinnen die genoegen nemen met een appartement met twee slaapkamers zolang ze maar binnen de ring wonen. Men schikt in. Maar over het algemeen kunnen jonge gezinnen er hooguit een paar jaar mee uit de voeten. Uit de interviews voor deze verkenning blijkt dat het op een gegeven moment toch te krap wordt.¹¹ Een paar jaar lukt nog wel, zeker als het appartement iets ruimer is. Zo zei de huurder van een vierkamerwoning van zeventig vierkante meter op eenhoog in de Rivierenbuurt: 'Ik vond ons leven met een of twee peuters in Amsterdam met een kinderdagverblijf om de hoek echt prima. En met de parken in de buurt. Dat was op zich een prima woning voor ons gezin. Maar niet voor de lange termijn. We wilden graag een huis met een tuin in een straat waar de kinderen kunnen spelen. En mijn vrouw zag zo'n Amsterdamse school ook niet zitten. We dachten als ze straks naar school gaat dan willen we een andere situatie hebben. We voelden vooral de druk om iets gevonden te hebben voordat ze vier werd.'

Het motief om te vertrekken is deels een klassiek suburbanisatieverhaal. Amsterdam fungeert als 'roltrap': jonge mensen trekken

¹¹ Dit blijkt ook uit portretten van andere vertrekkers uit Amsterdam: S. de Voogt & D. Borrel, 'Geef mij maar Amsterdam – totdat je kinderen krijgt', in: *NRC* 10-11-2017; J. van der Tol (2019), 'Jong gezin kiest vaker voor de regio', in: *NUL20*.

naar de stad voor onderwijs en maken daarna carrière. Als jong gezin trekken ze vervolgens naar een gemeente in de regio.¹² Uit deze verkenning blijkt dat veel jonge gezinnen met kinderen vertrekken voordat de kinderen de basisschoolleeftijd hebben bereikt, zodat de kinderen daarna niet naar een andere school hoeven. Er zitten ook stellen bij die anticiperen op gezinsvorming.

Ze wonen in Amsterdam doorgaans op een appartement met twee slaapkamers. Met één kind gaat het nog wel, maar met twee wordt het lastiger. Zo vertelt een vrouw dat op een gegeven moment de peuterbedjes de deur uit gaan maar dat de gewone bedden niet meer passen. Ouders vinden het fijn als wat oudere kinderen hun eigen kamer hebben. En het is altijd een hoop gesleep met al die spullen naar boven en beneden. In een typisch Amsterdamse portiekwoning kan de kinderwagen niet beneden blijven staan. Met kleine kinderen is het altijd een gedoe in het trappenhuis. En ook al vinden ouders Amsterdam in het algemeen geen onaantrekkelijke stad om kinderen te laten opgroeien, het hangt wel van de woon-situatie en de locatie af of ouders dat daadwerkelijk zo vinden. Een vertrekkende die op de Hoofdweg in De Baarsjes heeft gewoond vertelt bijvoorbeeld: ‘Dat is een hele drukke straat. Daar konden ze niet leren fietsen. Luchtkwaliteit was ook niet goed. Dan moet je met ze naar het park.’ Een 39-vrouw die lange tijd in Bos en Lommer heeft gewoond wilde al veel eerder weg: ‘De keuze voor dit nieuwe huis past bij onze levensfase. Die tien of vijftien jaar daarvoor heb ik me echt op slot gevoeld. En me ongelukkig gevoeld.’

Het gaat vooral om een groter huis in een meer kindvriendelijke omgeving. Allen zoeken ze een huis met minimaal drie slaapkamers en een tuin, in een buurt waar kinderen buiten kunnen spelen. Het ideaal is dat elk kind een eigen kamer heeft. Een vrouw uit West: ‘We hadden in Bos en Lommer vijftig vierkante meter met z’n drieën. Op twee hoog. Elke keer dat gehannes met die kinderwagen naar boven. En mijn man wilde niet dat zijn kind in de stad opgroeit. Dat heeft ook wel te maken met de hoeveelheid verkeer en dat soort dingen. Hij heeft het er heel vaak over dat het zo fijn is als je kind buiten kan spelen. Het heeft heel erg met veiligheid te maken. Wij staan er wel anders in. Ik ben prima opgegroeid in de stad. Ik vond het wel fijn.’

Het gaat niet alleen om een grotere woning, maar ook om kinderen die veilig op straat kunnen spelen en zelf naar school kunnen lopen.

¹² Planbureau voor de leefomgeving (2015), *De stad: magneet, roltrap en spons. Bevolkingsontwikkelingen in stad en stadsgewest*. Den Haag. In dit rapport schrijven A. Smits, W. Konter & J. Jansen dat die roltrap in Amsterdam wel van karakter verandert. Er zijn verschillende deelmarkten en uitwisselingen daartussen.

Een stel dertigers met een kind van een jaar oud dat in de Indische Buurt heeft gewoond: 'Ik vond het heel belangrijk dat ze lekker buiten kan spelen.' Een 38-jarige vrouw die in de Hoofddorppleinbuurt woonde: 'Meer ruimte zochten we. En ook wel een eengezinswoning met een tuin erbij. Dat je lekker naar buiten kan vanuit je huis. Meer ruimte in en om het huis.'

De vertrekkende gezinnen letten ook goed op scholen in de nieuwe woonplaats. Niet iedereen heeft er vertrouwen in dat de kinderen in Amsterdam op een goede school terechtkomen.

Veel respondenten zeggen dat ze na het krijgen van een kind in een andere levensfase komen. Ze worden minder uithuizig en hechten minder aan het stedelijk leven. Ze voelen daardoor niet zo sterk de noodzaak om in Amsterdam te wonen, en al helemaal niet binnen de ring. Een 40-jarige vrouw: 'Ik ben uitgefeest. Ik hoef niet meer elk weekend op het Rembrandtplein te staan. Dat deed ik ook niet heel vaak meer. Het is wel goed zo.' Een 33-jarige vrouw: 'We gingen steeds minder naar activiteiten en cafés. Dingen die ik voorheen spannend vond, hip en in, dat heb ik nu wel gezien. Het is toch best wel veel van hetzelfde. Bij mij past de verhuizing in zo'n nieuwe stap. Met een kindje. Het heeft ook wel iets romantisch. We gaan daar een nieuwe toekomst opbouwen. Het is heel cliché. Het voelt niet als vlucht. Het voelt als een stap vooruit.' Een 40-jarige vrouw: 'Ik hecht niet zozeer aan de stad. Wij hadden twee kinderen in zeer korte tijd gekregen. Van die stad waar je zoveel voor betaalt, maak je dan veel minder gebruik. Met twee kinderen wordt je wereld een stuk kleiner. Dan ga je afwegen of het nog wel de moeite waard is om zoveel geld te betalen voor iets waar je geen gebruik meer van maakt. Toen dachten we, dan gaan we eruit.' En een 38-jarige vrouw: 'Ik had er niet aan moeten denken dat we op dat appartement op de Westlandgracht hadden gezeten met ons kind. Dan was ik helemaal claustrofobisch geworden denk ik. En het is zo fijn dat hij nu naar buiten kan lopen, anders hadden we twee trappen af gemoeten en dan een speeltuin moeten opzoeken waar hij dan los had kunnen spelen.'

3. Noodgedwongen vertrek

11

Een belangrijk verschil tussen noodgedwongen vertrekkers en de vertrekkers uit vrije wil is de woongeschiedenis. De vertrekkers die Amsterdam makkelijker kunnen loslaten hebben er hooguit tien jaar gewoond. Ze zijn naar Amsterdam gekomen om er te studeren, zijn er nog een tijdje blijven hangen en kiezen na het krijgen van kinderen weer voor een woning met een tuin. Ze zijn zelf opgegroeid in een dorp of een buitenwijk en hebben daar best goede herinneringen aan. Het is zoals woningmarktonderzoeker André Buijs het verwoordde: ‘Je kunt de Amsterdammers wel uit de provincie halen, maar je krijgt de provincie niet zo gemakkelijk uit de import-Amsterdammer. Uiteindelijk willen ze dat hun kinderen een tuin krijgen, zoals ze dat zelf ook hadden.’¹³

Een aantal geïnterviewden heeft ambivalente gevoelens over het vertrek. Zij voelden zich gedwongen om Amsterdam te verlaten, terwijl ze er liever waren gebleven. Onder andere de vertrekkers die in Amsterdam zijn opgegroeid kunnen het moeilijk hebben met de beslissing. Iemand vertelt bijvoorbeeld over vrienden die echte Amsterdammers zijn: ‘Die gaan nooit weg. Dat zie je gewoon, die willen dat niet. Die vinden die stap te groot.’

Maar veel nieuwe stedelingen zijn niet alleen Amsterdammer geworden, maar willen dat ook blijven. Een belangrijke reden voor sommigen is de culturele voorkeur voor stedelijk wonen. Ze zijn hoogopgeleid, vaak werkzaam in creatieve beroepen en voelen zich thuis in Amsterdam en identificeren zich ermee. ‘Ik wilde nooit Amsterdam uit. Nooit, nooit, nooit.’

Het gaat om de stedelijk georiënteerde gezinnen, de zogenaamde ‘family gentrifiers’. Ze voelen zich de stad uit gedrukt. En niet alleen maar door de expats, maar ook door mensen die ouders met geld hebben. Een journaliste die naar Purmerend is verhuisd: ‘Ik had nooit kunnen bedenken dat ik niet meer in Amsterdam zou wonen, dat ik daar niet meer terecht zou kunnen. Het was drama. Het idee van je gaat de stad uit. En je komt er waarschijnlijk nooit meer in.

¹³ A. Buys, *Over doorstromers, zittenblijvers en verstopping in de Metropoolregio Amsterdam*, inleiding, gehouden op 24-09-2018 in Pakhuis de Zwijger (<https://www.rigo.nl/wp-content/uploads/2018/10/Over-doorstromers-zittenblijvers-en-verstopping-in-de-MRA.pdf>).

En je kinderen ook niet. Super jammer natuurlijk. Want we zijn zo erg verbonden met Amsterdam. Ik werk er. Ik heb er gewoond. Mijn familie heeft er honderden jaren gewoond. Alles, mijn vrienden, alles heb ik in Amsterdam. En ik kan er niet wonen omdat ik niet genoeg verdien. Ja, fuck natuurlijk.'

Ook een muzikante had twijfels: 'Ik was wel huiverig om de stad te verlaten omdat ik niet in de middle of nowhere wil wonen. Ik haal ook veel voldoening uit leuke cafétjes en een cultureel aanbod. Een redacteur: 'Het was een enorme drempel om de stad te verlaten. Het voelde als een enorm offer. Ik hikte daar enorm tegenaan. Het was het gevoel van fear of missing out. In Amsterdam gebeurt het allemaal. Dat vind ik aantrekkelijk en hier gebeurt niks.'

De verbondenheid met de stad maakt dat nieuwe stedelingen die buiten Amsterdam zijn opgegroeid met spijt in het hart Amsterdam verlaten. Daarnaast vinden sommigen het heel jammer dat hun kinderen nu weinig meer meekrijgen van Amsterdam als levendige en diverse stad om op te groeien.

Heel eenduidig zijn de huishoudens in de groep 'gedwongen vertrekkers' niet altijd. Partners kunnen namelijk uiteenlopende wensen hebben. Wat het lastig kan maken is dat een van de partners meer bereid is om te vertrekken. Het zijn bijvoorbeeld vaak de vrouwen die wat stedelijker en centraler willen wonen, terwijl mannen meer neigen naar een dorpse woonomgeving.

Een onderwijzeres die in Amsterdam is geboren en getogen wilde ook niet per se de stad uit. Haar hele familie woont nog in Amsterdam. Maar haar man – die uit Broek in Waterland komt – wilde naar een dorp. Omdat Broek in Waterland te duur is, is het compromis Landsmeer geworden. 'Ik vond het ook heel stil in het begin. Ik kon ook niet zo goed slapen. Mijn man vond het heerlijk. Ik inmiddels ook wel. Ik ben nu wel blij dat ik hier ben gaan wonen. Toen ik in Amsterdam woonde dacht ik als ik uit Amsterdam wegga verlies ik mijn rechten, kom ik er nooit meer in. En nu denk ik, ik wil hier toch blijven totdat ik bejaard ben?'

De randgemeenten kunnen een goed compromis zijn. Een stel heeft voor Diemen gekozen omdat een van de partners die in Amsterdam is geboren, in Amsterdam wilde blijven. En een vrouw die naar Kudelstaart is verhuisd hield nog veel opties open: 'Ik wilde heel graag een tuintje en wat meer ruimte. Ik hoefde niet per se een eengezinswoning. Een ruime schone moderne woning. Met buitenruimte.

Maar ik heb nooit heel erg de wens gehad: dat moet in Amsterdam.'

Een andere groep die geen kans meer zag om een woning te vinden in Amsterdam, wordt gevormd door mensen die tijdelijk in het buitenland hebben gewoond. Twee huishoudens woonden een, twee jaar in het buitenland, hadden hun woning daarvoor opgegeven en kwamen toen weer terug naar Amsterdam. 'We waren in de veronderstelling dat we in een wat mindere buurt heus wel een normaal huisje zouden kunnen kopen, als we terug zijn... Wisten wij veel dat Bos en Lommer inmiddels Bois & Lombre is geworden.'

13

De groep noodgedwongen vertrekkers zal door de verder oplopende huizenprijzen in Amsterdam alleen maar groter worden. Vertrekkers vertellen dat ze misschien wel in Amsterdam konden blijven, maar dat ze dan naar hun gevoel te veel water bij de wijn moesten doen, namelijk een te kleine woning in een deel van Amsterdam waar ze te weinig mee hadden. Het valt in de verhalen op hoe betrekkelijk klein de voorraad aan rustig stedelijke woonmilieus in Amsterdam is. Er is een grote vraag naar stedelijk wonen in de luwte. In de stad, maar ook aan de randen van de stad.

4. Financiering en biedingen

14

Wat nieuw is in vergelijking met eerdere onderzoeken naar suburbanisatie is dat de gesprekken opmerkelijk vaak over de woningmarkt en over geld gaan, over hoe men het getroffen heeft of niet. De sociale huurwoningenmarkt is geen optie, want daar verdienen deze gezinnen te veel voor. Een vrije sectorwoning huren is veel te duur. Een stel tweeverdieners met een modaal inkomen: 'We verdienen jarenlang samen teveel voor een sociale huurwoning en te weinig voor een vrije sector huurwoning of een koopwoning.' Twee zzp'ers in de creatieve industrie hebben een woning gekocht omdat ze niet afhankelijk wilden zijn van een huurwoning. Een koopwoning is voor hen een vorm van pensioenvoorziening. 'Je moet nu investeren, want je gaat eraan straks.' Een aantal huishoudens kon twee tot drie jaar geleden nog net iets kopen op basis van hun inkomen. Dat geldt bijvoorbeeld voor twee leraren die – na aflossing van de studieschuld – een eengezinswoning in Landsmeer kochten. Sommige vertrekkers konden in de eerste jaren na de crisis voor drie ton nog net een woning kopen. Bij de een is dat gelukt dankzij de overwaarde op de woning in Amsterdam, bij anderen dankzij een erfenis of financiële hulp van ouders, en weer een ander lukte het op eigen kracht. In Amsterdam wonen veel mensen die als zzp'er werken of die een tijdelijk contract hebben en deze tijdelijkheid doet de kansen op een hypotheek slinken. Een dubbel inkomen, vaste contracten en voldoende eigen vermogen zijn cruciaal om in een populaire stad als Amsterdam een woning te kunnen kopen.¹⁴

Er is een tweedeling op de woningmarkt voor kopers ontstaan en die gaat dwars door vriendengroepen en de middeninkomensgroep heen. De vertrekkers die zich gelukkig prijzen hebben een (flinke) overwaarde op hun vorige woning in Amsterdam, soms een erfenis van grootouders of financiële hulp van ouders. Zij hebben de mogelijkheid om een locatie te kiezen en een huis te kopen dat aansluit bij hun voorkeur. Dat betekent echter nog niet dat ze ook in Amsterdam bleven.

¹⁴ C. Hochstenbach & N. Verloo (2019), 'Introductie bij het themanummer: een drieluik van groeiende woonongelijkheid', in: *Beleid en Maatschappij*, nr. 46, p.321-328.

De tweedeling levert wrok op bij degenen die geen vermogende ouders hebben. Een stel met een modaal inkomen die naar een goedkopere gemeente aan de rand van de regio is verhuisd: 'Al die mensen om mij heen die zijn vertrokken naar buiten de stad, zijn wel allemaal mensen die een hypotheek hebben met hulp van papa en mama. Of een ton cadeau hebben gehad voor de hypotheek. Dat was bij ons echt niet. Er zit een heel groot gat tussen de mensen die ouders hebben met geld en mensen die geen ouders hebben met geld. Dat heeft me ook wel dwars gezeten. We hebben altijd gewerkt. We hebben allebei een redelijke baan. Maar dan namen ze mijn inkomen maar voor een deel mee omdat ik geen vaste aanstelling had. We hebben met pijn en moeite dit geld bij elkaar gegrabbeld bij de hypotheekverstrekker. En wij verdienen echt niet misselijk.'

Wat alle respondenten ergerde tijdens hun zoektocht en wat de doorslag heeft gegeven om een woning te zoeken buiten Amsterdam, is het systeem van overbieden. 'Alles wordt overboden. Overbieden moet je vanuit je eigen middelen doen. En wij hadden net genoeg eigen middelen om de kosten kopen te betalen. Daardoor viel alles in Amsterdam weg.' Ongeveer de helft van de respondenten heeft een bod uitgebracht op een of meer woningen in Amsterdam, maar telkens werden ze overboden. Op een gegeven moment geven de woningzoekenden het op en nemen ze afscheid van de stad. Een muzikante: 'We maakten geen schijn van kans. We moeten het maar buiten Amsterdam gaan zoeken dachten we op een gegeven moment, want dit is niet haalbaar,' En een journaliste: 'Als geld geen probleem was geweest, dan waren we in Amsterdam gebleven, dan hadden we bijvoorbeeld gekozen voor Noord. Dat je een echt rijtjeshuis hebt met een tuintje. Dat was het einde geweest. Maar ja, je moet verder met je leven.'

De meeste mensen die voor deze verkenning zijn geïnterviewd konden vlak na de crisis nog net een woning kopen. Sindsdien zijn prijzen ook in de regio Amsterdam snel gestegen en een blik op Funda leert dat het ook buiten Amsterdam inmiddels lastig is om een eenzinswoning te vinden van drie ton. Gaan jonge gezinnen het nog verder weg zoeken of kiezen zij voor andere compromissen?

5. De zoektocht begint in Amsterdam

16

Afgezien van de paar respondenten die in Amsterdam zijn opgegroeid, is de gemiddelde woontijd in Amsterdam bij de geïnterviewde vertrekkers tien jaar. Deze Amsterdamse vertrekkers zijn meestal nieuwe stedelingen: ze zijn naar Amsterdam gekomen om er te studeren, hebben in de stad een relatie gekregen en zijn na de studietijd een paar jaar in Amsterdam blijven wonen totdat er kinderen kwamen. Deze groep nieuwe stedelingen in Amsterdam is in de afgelopen decennia sterk gegroeid waardoor er momenteel veel hoopgeleide vertrekkers met hogere inkomens zijn.¹⁵ Van deze nieuwe stedelingen is overigens niet iedereen werkzaam in de creatieve industrie.

De meeste geïnterviewden hebben door het wonen in Amsterdam grote waardering gekregen voor sociale diversiteit en tolerantie, vrijheid en anonimiteit, gelaagdheid en authenticiteit. Wonen in de stad kan niet alleen praktisch zijn, het kan ook een deel van de identiteit zijn. 'Betondorp was geweldig omdat die diversiteit er was. Je kon in het café met ras-Amsterdammers aan de borrel zitten en er zaten hoogopgeleiden en er zaten groen links snobs en er zaten halve junks en er zat je leuke buuvie.'

De waardering voor het stedelijk wonen bindt stadsgezinnen aan Amsterdam. De voorraad rustig stedelijke woonmilieus die nog betaalbaar zijn, is echter klein. Het centrum is geen optie, daar wil ook eigenlijk niemand wonen. De druk van de woningmarkt is inmiddels echter ook voelbaar in voorheen betaalbare stadswijken zoals de Rivierenbuurt, Bos en Lommer en de Indische Buurt. Amsterdam-Noord is in trek bij de gezinnen die een grondgebonden woning zoeken, ook Nieuw-West komt op hun netvlies. Slotervaart is ontdekt als alternatief, maar Geuzenveld vond iemand te Turks. Osdorp vindt de meesten (te) ver weg en Zuidoost vinden weinigen een goede plek om kinderen op te laten groeien.

¹⁵ H. Booi, W. Boterman & S. Musterd (2019), 'Staying in the city or moving to the suburbs? Unravelling the moving behavior of young families in the city' (te verschijnen).

Van de verhuiscandidate in Amsterdam schijnt 77 procent in de eigen gemeente te willen blijven.¹⁶ Ook de vertrekkers die voor deze verkenning zijn geïnterviewd, wilden in eerste instantie in Amsterdam blijven en hebben daar ook naar een woning gezocht. Eerst vindt de zoektocht naar een woning met drie kamers plaats in Amsterdam, maar al gauw wordt duidelijk dat dat niet haalbaar is. Een man die in de Rivierenbuurt heeft gewoond: ‘Als we wel het geld hadden gehad hadden we eerder in Oost een leuk benedenappartement met twee verdiepingen en een tuin gekocht.’ De zoektocht in Amsterdam is bij sommigen wat halfhartig omdat ze de kansen op een woning met een tuin laag inschatten. De geïnterviewden zijn teleurgesteld over het gebrek aan betaalbaar aanbod in Amsterdam. De woningen zijn te klein en staan in geen verhouding tot de hoge prijs. Na de zoveelste overbieding in Amsterdam kiezen mensen eieren voor hun geld: als ze nog iets willen kopen, dan moeten ze wel naar een gemeente buiten Amsterdam. De knop gaat om en dan blijken er ‘zoveel meer opties te zijn als je er net buiten gaat kijken’. Het voordeel van een woning buiten de stad is ook dat er geen gedoe is met biedingen. Voor de zoektocht naar de nieuwe woning trekken de geïnterviewde gezinnen maximaal een jaar uit.

Ook buitenlandse steden als Londen en Brussel zijn voor gezinnen uit de middenklasse niet of nauwelijks meer te betalen.¹⁷ In deze steden is bij jonge gezinnen een vergelijkbare zoektocht naar alternatieve locaties aan de stadsranden en in de regio gaande. Het zou interessant zijn om een internationale vergelijking te maken in het aanbod van alternatieven buiten de centrumgebieden en dan met name van (rustig) stedelijke woonmilieus.

Amsterdam heeft betrekkelijk weinig wijken en randgemeenten met een rustig stedelijk karakter. In de regio Amsterdam liggen een paar meer stadse gemeenten, zoals Haarlem, Zaandam en Hilversum. Amstelveen, Almere en Hoofddorp hebben wel een stedelijke kern, maar worden vooral gekenmerkt door suburbane woonmilieus.

¹⁶ *Wonen in de metropoolregio 2017*.

¹⁷ Zie onder andere A. Paccoud & A. Mace (2018), ‘Tenure change in London’s suburbs: Spreading gentrification or suburban upscaling?’ In: *Urban Studies* Vol. 55(6), 1313-1328; B. van Renterghem (2019), ‘Bruxodus: waarom Brusselaars de hoofdstad verlaten’, in: BRUZZ (<https://www.bruzz.be/samenleving/bruxodus-waarom-brusselaars-de-hoofdstad-verlaten-2019-06-20>).

6. Aankomen in het suburbane ommeland

18

Wat gaan gezinnen doen als ze erachter zijn gekomen dat Amsterdam niet haalbaar is? Allereerst gaan ze op de prijs-kwaliteitsverhouding letten: wat is er in de regio te vinden voor bijvoorbeeld drie ton? De ontdekking dat je in de regio meer vierkante meters krijgt voor minder geld, kan een reden zijn om snel afscheid te nemen van Amsterdam. Zo zegt een vrouw die naar Almere is verhuisd: 'Het is bizar, we hebben hier meer dan drie keer zoveel ruimte gekregen voor minder dan twee keer zoveel geld ten opzichte van wat we hadden in Amsterdam.' Maar het gaat in de keuze niet alleen maar om de ruimere woning met tenminste drie slaapkamers. Een aantal vertrekkers legt uit dat ze wel in Almere en Purmerend hebben gekeken en dat ze daar ook mooie en betaalbare woningen hebben gezien, maar dat andere overwegingen uiteindelijk hebben doen besluiten om zich ergens anders te vestigen.

Naast de betaalbaarheid van de woning ligt aan de overwegingen een combinatie van praktische, sociale en culturele motieven ten grondslag. Allereerst is de nabijheid van een treinstation of de afslag van een snelweg belangrijk voor de bereikbaarheid van het werk van beide partners. De afstand tot de stad en werk (in tijd gemeten) weegt zwaar. Het gaat om wat sociaal geografen tijdruimtebudgetten in een 'daily urban system' noemen. Zo vertelt de vrouw die in Hilversum is gaan wonen dat je in twintig minuten in Amsterdam bent, waar haar vriend werkt. 'Het is alsof ik in een soort buitenwijk van Amsterdam woon.'

Een andere overweging kan zijn dat men een woning zoekt in de buurt van ouders die op de kinderen kunnen passen en die flexibel kunnen bijspringen als dat nodig is. Dat is vooral voor tweeverdieners van groot belang. Dat kan een extra reden zijn om de stad uit te gaan, zoals bij een gezin dat naar Diemen is verhuisd: 'Ik voel me prettiger bij deze verhuizing naar Diemen, dan als we naar Almere of Zaandam waren gegaan. Daar heb ik niks mee.'

Dan heb ik liever dat mijn man er wat mee heeft. Zijn ouders wonen in de Watergraafsmeer.’ Twee huishoudens zijn in een dorp rond Amsterdam gaan wonen, dat niet hun eerste voorkeur had, maar dat wel zorgde dat ze dicht bij hun (schoon)ouders wonen.

Ook de woonplaats van vrienden of kennissen kan de beslissing beïnvloeden, zo’n plek wekt bij voorbaat vertrouwen. Voor een gezin dat naar Almere is verhuisd, was die stad eerst geen optie omdat ze er niemand kenden: ‘Op de een of andere manier stond het niet op onze mentale kaart. We kenden ook helemaal niemand die naar Almere was verhuisd. Al onze vrienden en bekenden trokken meer naar het Gooi, Amstelveen of Haarlem. Daar laat je je dan in eerste instantie ook door leiden. Waar de andere mensen ook gaan wonen. Almere heeft voor heel veel mensen nog een beetje, omdat ze het niet kennen denk ik, een negatieve bijmaak. Dat had ik in eerste instantie ook wel. Maar toen we hier waren geweest, dachten we: maar dit is toch super leuk. En sinds we hier wonen leer je Almere steeds beter kennen en zie je wat er allemaal nog meer is.’

Last but not least is er een emotionele overweging. Het gaat om sfeer, uitstraling, identiteit. Opvallend vaak refereren geïnterviewden aan herinneringen aan de plek waar ze zelf zijn opgegroeid. Zo kan het suburbane ommeland een gevoel van thuiskomen bewerkstelligen: ‘Ik kom oorspronkelijk uit Bilthoven en dat is een dorp dat heel erg lijkt op Heiloo. Het was wel fijn en ruim wonen daar. Ergens moet je bekennen dat je daar weer naar terug wil op het moment dat je gaat bedenken waar je je echt wilt gaan vestigen.’ Soms is het thuiskomen verbonden aan alleen de woning: ‘Ik kwam thuis in dit huis.’ Of aan jeugdsentiment: ‘Het was een ideaalbeeld, een dorp met een school waar kinderen zelf naartoe kunnen lopen als ze zes zijn.’ Negatieve herinneringen kunnen overigens ook een reden zijn om de plek waar men is opgegroeid juist te vermijden. Bij sommigen kan het niet landelijk of suburbaan genoeg om het vertrek uit Amsterdam te compenseren. Zo vertelt een vrouw die naar een dorpje boven Amsterdam is verhuisd: ‘Toen we eenmaal hadden besloten om de stad uit te gaan, kwamen we er voor onszelf achter dat als we dan de stad uitgaan, laten we dan ook iets zoeken wat als nadeel een voordeel wordt. Dat het echt landelijk is.’ Anderen zoeken juist een gelijkenis met Amsterdam, een gelaagde,

stedelijke plek met karakter. Een 38-jarige vrouw die in de Jordaan is opgegroeid, voelt zich daardoor thuis in Zaandam: 'Dit heeft meer uitstraling. Hier ruik je de Zaan bijna. De Forbofabriek ruik je af en toe. Het stinkt. De cacaoabriek ruik je af en toe. Dan weet je dat je ergens bent.'

Samengevat spelen bij de zoektocht naar een woonplek in de regio de volgende overwegingen de hoofdrol:

20

1. Een betaalbaar en praktisch huis met een tuin en voldoende kamers in een kindvriendelijke omgeving.
2. Goede bereikbaarheid van het werk.
3. Voldoende gelijkgestemde bewoners, in wie men zich een beetje herkent.
4. Een plek met een bepaalde sfeer en identiteit.

7. Een sociaal- culturele ecologie: vijf ringen rond Amsterdam

21

De vestigingspatronen laten verschillen zien in inkomen, maar ook in type huishouden, opleiding, migratieachtergrond en woongeschiedenis (zie tabellen 2 tot en met 5). Er is bijvoorbeeld een verschil tussen de suburbane gebieden in het duurdere deel ten zuiden van de stad en in het armere, noordelijke deel.

Populaire locaties voor vertrekkers uit Amsterdam zijn Amstelveen en Haarlem. Uit de interviews blijkt dat vertrekkers met een moedaal inkomen ook naar andere locaties kijken. De noordkant van Amsterdam is nog relatief betaalbaar, al is er een verschil tussen de goedkopere Zaanstreek en het duurdere Kennemerland.

Het Amsterdamse ommeland blijkt een gedifferentieerde sociaal-culturele ecologie van dorpse, suburbane en stedelijke plekken. Dat komt overeen met wat er in de internationale literatuur over suburbs wordt geschreven. De hedendaagse suburb is divers in verschijningsvorm, dichtheid, bereikbaarheid, bevolkingssamenstelling, inkomen, etniciteit en woonculturen.¹⁸

Volgens Jeroen Slot en Hester Booi van OIS worden de verschillen in inkomens en opleidingsniveaus tussen suburbane gebieden onderling groter, net als binnen suburbane gemeenten (zoals Almere) in de Metropoolregio Amsterdam.¹⁹ Dat leidt tot een toenemende ongelijkheid en duidelijke verschillen tussen plekken voor hogere en lagere middeninkomens.²⁰

Hoogopgeleide vertrekkende Amsterdammers zijn kritisch en selectief in hun vestigingskeuze en kiezen eerder voor dorps, stedelijk of suburbaan 'op stand', dan voor de bestaande grootschalige buitenwijken in Purmerend en Almere. De voormalige groeikernen lijken te worden geassocieerd met laagopgeleiden en lage inkomens, maar uit de statistieken van vertrekkers uit Amsterdam (tabel 3 en 5)

¹⁸ R. Keil (2018), *Suburban Planet. Making the World Urban from the Outside In*. Polity Press.

¹⁹ Gesprek met Jeroen Slot & Hester Booi (OIS, gemeente Amsterdam), 27 februari 2019.

²⁰ Gesprek met Julian Jansen, Ruimte & Duurzaamheid, gemeente Amsterdam, 14 maart 2019.

blijkt dat Almere en Haarlemmermeer wel degelijk ook aanzienlijke aantallen huishoudens met hogere inkomens en hogere opleidingen hebben aangetrokken. Er zijn aanwijzingen dat vooral de economische middenklasse met een HBO-opleiding naar deze gemeenten zou trekken. Dat zou dan een uitdrukking zijn van het in de statistieken nauwelijks traceerbare verschil tussen de economische en de culturele middenklasse en tussen de HBO- en de WO-opgeleiden. Kortom: tussen de suburbane gebieden in de regio zou sprake zijn van een subtiel klassenonderscheid.

Wat verder opvalt is dat randgemeenten als Amstelveen, Diemen en Zaanstad en de nieuwe steden Haarlemmermeer en Almere grote aantrekkingskracht hebben op mensen met een niet-westerse migratieachtergrond (tabel 4). Het verschil tussen de zowel etnisch als economisch gemengde randgemeenten en nieuwe steden en de witte, homogene suburbs en dorpen in de regio lijkt daarmee groter te worden.

Naast financiële en praktische tijdruimte-overwegingen zijn er velerlei sociale en culturele afwegingen die bepalen waar iemand wil en gaat wonen, zoals de nabijheid van familieleden, authenticiteit, gelijkgezinde bewoners en wooncultuur. Vanwege die gelaagdheid van het suburbane ommeland van Amsterdam onderscheid ik voor deze verkenning een aantal ringen rond de hoofdstad.

De indeling is gebaseerd op afstand tot Amsterdam alsmede op de dorpse, suburbane of stedelijke sfeer en identiteit. Sociale kenmerken kunnen tussen plekken per ring sterk variëren.

1. Randgemeenten

De randgemeenten liggen net buiten de gemeentegrenzen van Amsterdam en beschikken over een groot aanbod aan eengezinswoningen. Het gaat onder andere om Diemen, Amstelveen, Zaanstad, Landsmeer, Badhoevedorp en Weesp. De nabijheid van deze randgemeenten maakt het in principe mogelijk om op de fiets naar Amsterdam te rijden. In de randgemeenten woon je voor je gevoel nog dicht bij de stad. Een vrouw die in Tuindorp Oostzaan heeft gewoond: 'In Diemen komen we dicht bij de stad te wonen dan waar we in Amsterdam-Noord woonden.' Een ander is naar Landsmeer verhuisd: 'Het voelt niet alsof ik echt uit Amsterdam weg ben.' Maar behalve de afstand in termen van reistijd speelt ook de sfeer en de identiteit van de plek een rol en dan zijn er grote verschillen. Randgemeenten als Diemen, Zaanstad en Amstelveen hebben

stedelijke kenmerken en een stedelijke mentaliteit. In deze randgemeenten wonen ook al veel Amsterdammers. In een interview met een gezin dat van Westerpark naar een nieuwbouwwijk in Weesp is verhuisd, komen de verschillende aspecten samen: ‘Het was best even wennen, verhuizen van het Amsterdamse Westerpark naar Weesp. Je mist in het begin toch de reuring om je heen. Dan is het fijn dat hier veel gelijkgestemde mensen wonen, die ook de overstap vanuit Amsterdam hebben gemaakt. En als we zin hebben in een avond Amsterdam, dan zijn we binnen een kwartier in de schouwburg.’²¹

Zaandam blijkt voor veel respondenten een alternatief voor Amsterdam. Het is nog een betaalbare plek met een gelaagdheid aan bebouwing en verschillende groepen bewoners en ook nog eens bereikbaar. ‘In Amsterdam ben je anoniemer. Maar in Wormerveer en Krommenie kent iedereen elkaar. Zaandam is een goede tussenoplossing. Niet te groot, maar middelgroot. Je voelt je veilig maar ook een beetje anoniem.’

Een vrouw van Marokkaanse afkomst die in Amsterdam is geboren en getogen: ‘We wilden graag ergens belanden waar we niet de outsiders zijn. We wilden makkelijk inblenden. Ik wilde niet dat Marokkaanse stel zijn. Dus hebben we heel scherp gekeken van wat is Zaandam nu precies voor iets, wat zijn het precies voor mensen. Dus dat ze niet gek of raar doen tegen allochtonen. Het zijn open minded people. Het is hier een heerlijke mix van culturen waar iedereen zichzelf mag zijn. En dat is wat ik gewend ben vanuit Amsterdam. No way dat het mijn kinderen gaat overkomen dat zij worden aangekeken op wie ze zijn.’ Een 33-jarige vrouw wilde liever naar Diemen dan naar een dorp, omdat de cultuur er opener is, minder wij-zij: ‘Ik kan niet zomaar naar Lutjebroek en dan daar zitten omdat het zo fantastisch is. De gemiddelde Lutjebroekbewoner zou zich afvragen: wat kom je hier doen, en ik zou hem gelijk geven ook. Diemen is laagdrempeliger.’

2. Dorpen

Sommige willen, als ze dan toch uit Amsterdam vertrekken, echt iets heel anders, namelijk ruimte om het huis, landelijkheid en authenticiteit. Vaak speelt een ideaalbeeld van het dorpse leven daarbij een rol, soms is een van de partners zelf in een dorp opgegroeid. Zo zegt een man die naar Baambrugge is verhuisd: ‘Het was wel een ideaalbeeld, een dorp met een school waar kinderen zelf naartoe

²¹ Uit: Weespersluis Magazine, Herfst 2016.

kunnen lopen als ze zes jaar oud zijn. Met een klein supermarktje. Gemoedelijk. Maar ik vind de dynamiek van de stad ook heel leuk. Ik kom graag in Amsterdam en ik vind het belangrijk om dicht bij Amsterdam te wonen.’

Aantrekkelijke dorpen in de buurt van Amsterdam zoals Broek in Waterland en Abcoude zijn voor middeninkomens te duur, dus komen deze vertrekkers terecht in nog betaalbare dorpen zoals Kudelstaart, Baambrugge, Krommenie en Wormer. Er zijn grote verschillen tussen de dorpen, onder andere als het gaat om het voorzieningenniveau, de bevolking en de mentaliteit. De man die voor Baambrugge koos: ‘Ik zocht naar een wijk of een dorp met een ziel, waar wat gebeurt en waar mensen wat met elkaar hebben. Die gemeenschapszin vind ik wel heel belangrijk. Ik ken hier in het dorp nu meer mensen dan ik in de Rivierenbuurt ooit gekend heb. En wij vonden het belangrijk dat er een school in het dorp is. Dat hebben niet alle dorpen. En dat het nog een beetje dicht bij Amsterdam is. Hoe dicht bij Amsterdam hoe beter.’

Wonen in een dorp heeft ook nadelen: slechte bereikbaarheid, gebrek aan voorzieningen en het gevoel buitenstaander te zijn en te blijven. Het ene dorp is daarbij het andere niet. Zo tellen de dorpen in de Zaanstreek weinig import-Amsterdammers, waardoor nieuwkomers zich een vreemde kunnen blijven voelen. Een man die naar Wormer is verhuisd: ‘Het huis en de tuin zijn prachtig, maar de bevolking is ronduit verschrikkelijk.’ Een vrouw wier partner uit Krommenie komt, kent de dorpen in de Zaanstreek goed: ‘Krommenie is een dorp waar iedereen elkaar kent. Maar als niet-Krommenier kan je het vergeten.’

De man die naar Baambrugge vertrok heeft om die reden juist gekozen voor een gemengd dorp: ‘Het helpt dat je hier mensen kent. Dan heb je niet het idee dat je de enige uit Amsterdam bent. De meeste mensen in dit project komen uit Utrecht of Amsterdam. Kenmerk van dit dorp is dat het fifty-fifty is. Iets minder import nog. Een leuke mix aan mensen. Hier ben je meer import dan je in Amsterdam kunt zijn. Er zijn veel mensen die elkaar kennen van drie generaties. Dat zal altijd blijven. Ook als we hier 25 jaar wonen zijn we nog import.’

3. Suburbane forensenplaatsen

Suburbane forensenplaatsen zijn plekken die in vergelijking met de randgemeenten wat verder van Amsterdam liggen, die

sociaal-economisch een hoge status hebben en die over een treinstation(netje) beschikken. Het zijn stabiele, oudere suburbs, die een lange(re) geschiedenis hebben als suburbane woonplaats voor mensen die in Amsterdam werken. Voorbeelden van oudere ‘railway suburbs’ zijn Naarden, Bussum, Hilversum, Overveen, Santpoort, Haarlem, Uitgeest, Heiloo en Castricum. Ze liggen meestal op zandgrond. Ze hebben een oudere kern met voorzieningen en zijn van oudsher suburbane woonplekken voor de hogere middenklasse. Onderling verschillen deze plaatsen onder andere in voorzieningenniveau en huizenprijzen. Haarlem is voor gezinnen die drie ton te besteden hebben (te) duur geworden. Doordat een paar vertrekkers tegen opknappertjes aanliepen, kwamen voor hen Hilversum, Heiloo en (het dure) Overveen als betaalbare opties naar voren. Amsterdam is vanuit een suburbane forensenplaats meestal minder snel bereikbaar dan vanuit een randgemeente, maar wat de vertrekkers ervoor terugkrijgen is onder andere de nabijheid van een aantrekkelijk landschap en de zekerheid dat ze in een suburbane woonplaats ‘op stand’ komen te wonen. ‘Als ik tegen iemand zeg dat ik in Overveen woon dan is het eerste wat mensen zeggen: zo, op stand!’. Verder weg gelegen, nog enigszins betaalbare forensenplaatsen worden opnieuw ontdekt: ‘Heiloo is van oudsher een forensendorp, dus net wat anders dan de Zaanstreek. Het is relatief ver van Amsterdam. Het heeft ook wel iets gezapigs. Het is een vergrijzende gemeente. Veel huizen komen vrij. En de prijzen vielen ons nog mee.’

4. Grootschalige nieuwbouwwijken

Er is in de regio Amsterdam een grote voorraad aan betrekkelijk betaalbare suburbane woonmilieus, zoals in Almere, Purmerend en Haarlemmermeer. Er moet in deze gemeenten onderscheid worden gemaakt tussen de oudere wijken uit de groeikernperiode en de nieuwbouwwijken van na 1990.

Uit diverse onderzoeken blijkt dat bewoners er tevreden wonen.²²

Bij hoogopgeleide vertrekkende Amsterdammers zijn de grootschalige suburbane woonwijken echter niet in trek, ook al hebben ze qua bereikbaarheid en voorzieningen meer te bieden dan dorpen.

In 2014 constateerde OIS al dat de overloopfunctie van Almere, Purmerend en Haarlemmermeer niet zo vanzelfsprekend meer is. Almere blijkt vooral te groeien door de natuurlijke aanwas en de komst van mensen uit andere plaatsen dan Amsterdam.²³

²² Zie bijvoorbeeld de onderzoeken van Arnold Reijndorp/Han Lammersleerstoel van de Universiteit van Amsterdam. Zie ook mijn proefschrift: I. Nio (2016), *Moderniteit en suburbaniteit in de nieuwe stad: Almere, Cergy-Pontoise, Milton Keynes*. Universiteit van Amsterdam.

²³ Uit recente gegevens blijkt bijvoorbeeld dat de meeste vestigers in Almere-Buiten afkomstig zijn uit Almere zelf.

Van degenen die voor deze verkenning zijn geïnterviewd zijn er een paar die in Almere hebben rondgekeken. Ze vinden de nieuwe stad te nieuw, te nietszeggend en te ver van het werk. Almere, Purmerend en Hoofddorp staan ook niet op hun netvlies omdat er geen vrienden of familie wonen. Een uitzondering maakte een stel voor Almere Duin: 'Almere stond helemaal niet op ons lijstje. Maar toen we hier kwamen vonden we het eigenlijk meteen leuk. De sfeer die deze buurt uitstraalde van duinen. Het voelde alsof je op vakantie bent, in een vakantiepark rondloopt.' Het voordeel van Almere Duin blijkt ook de bereikbaarheid. Het is maar twintig minuten met de trein naar Muiderpoort. En via de snelweg ben je zo in Amsterdam. Een ander heeft geprobeerd om in Almere Duin een woning te kopen maar zag ervan af vanwege de slechte bereikbaarheid van werk: 'Mijn man werkt in Aalsmeer, ik in Amsterdam. Nee, dat moeten we niet willen. Qua wijkje vonden we het wel supermooi. Tussen de bomen en de duinen.'

Veel Amsterdamse vertrekkers uit de culturele middenklasse hebben een negatief beeld van de grootschalige wijken in de voormalige groeikernen. De redenen waarom ze er niet willen wonen zijn velerlei. Alhoewel sommigen er mooie woningen hebben gezien, vinden anderen de bebouwing zielloos. Hoofddorp was bijvoorbeeld voor iemand geen optie: 'Een hoop stenen zonder gevoel.' De woonmilieus zouden ook teveel gericht zijn op alleen maar kinderen. Een vrouw die als zelfstandig auteur en onderzoeker werkzaam is en die naar een forensenplaats is verhuisd: 'Ook de ouders moeten gelukkig zijn. Daarom viel een groeikern af. Almere was nooit een optie vanwege de nieuwigheid ervan.' Een muzikant die voor een dorp heeft gekozen: 'We zijn ook wel in een aantal nieuwbouwwijken gaan kijken. Maar daar werden we niet echt gelukkig van. Er spreekt weinig creativiteit uit. Dat al die woningen zo hetzelfde eruit zien. Het heeft zo weinig ziel. Zo weinig karakter.' Een stel dertigers dat uiteindelijk voor Diemen koos: 'We hebben gekeken in Almere, maar meer om onszelf te overtuigen dat we dat eigenlijk niet willen. Almere is te ver. En het is te suburbaan: zo'n slaapwijk waar je dan terecht komt. Dat sprak ons niet aan. Sommige huizen waren wel heel leuk.'

Hoogopgeleide vertrekkers uit Amsterdam blijken zich ook onvoldoende te kunnen identificeren met de bewoners van de nieuwe steden. De creatieve middenklasse is ondervertegenwoordigd in de nieuwe steden, het zijn vooral woonmilieus voor de economische

middenklasse. Uitzondering zijn nieuwe wijken als Almere Duin en Oosterwold.²⁴ Een onderwijzeres heeft Purmerend nog wel overwogen. ‘Je hebt altijd van die vooroordelen over verschillende plekken. Maar mijn man wilde niet naar Purmerend. Ik denk dat het was omdat hij denkt dat daar Wildersstemmers wonen, veel rechtse mensen. Daar wilde hij niet naar toe. Het waren echt prachtige huizen in Purmerend die we hadden kunnen kopen.’ Een redacteur die in een dorp is gaan wonen: ‘Ik vind de grote stad ideaal en ik vind kleine dorpjes ideaal en ik heb niet zoveel met dat middenland, die buitenwijken. Ik zou niet zo snel in een bloemkoolwijk gaan wonen.’ Een journaliste is wel in Purmerend gaan wonen. Ze kent het uit haar jeugd en haar moeder woont er nog steeds. Ze houdt zich wat afzijdig van de bewoners in haar straat, maar ze is te spreken over het huis met de tuin en de bereikbaarheid (met de bus en de metro) naar het centrum van Amsterdam.

5. Intercitysteden buiten de Metropoolregio Amsterdam

Uit de interviews bleek ook dat sommige vrienden en bekenden uit Amsterdam (alleenstaanden, stellen en gezinnen) het suburbane ommeland in de regio helemaal overslaan om zich te vestigen in steden met een intercity station.²⁵ Ze zoeken daar de rustig stedelijke woonmilieus die in de regio Amsterdam te schaars en te duur zijn. ‘De jongere generatie gaat verder weg, naar Utrecht, Amersfoort. Amsterdam gaat die generaties missen. Als je net na ons kwam, werd het al heel lastig om in Amstelveen iets te kopen.’

Deze vertrekkers zoeken naar steden buiten de Metropoolregio Amsterdam die nog wel betaalbaar zijn. Bereikbaarheid is een noodzaak vanwege werk en de flexibilisering van de arbeidsmarkt. Voorbeelden van dergelijke steden zijn Amersfoort, Arnhem, Utrecht, Den Haag, Rotterdam, Ede en Zwolle. Het lijkt vooral de hoger opgeleide culturele middenklasse te zijn die deze optie kiest vanwege een voorkeur voor een stedelijk milieu. Zo vertelt een vrouw die in Utrecht heeft gekeken: ‘Lombok in Utrecht was nog een beetje een soort van Amsterdam gevoel.’

Deze verder weg gelegen steden zijn ook aantrekkelijk omdat Amsterdam binnen een uur bereikbaar is. ‘Ook Amersfoort wordt een soort voorstad van Amsterdam. Er is een goede verbinding met de trein.’ Het ‘daily urban system’ van deze groep wordt dus een stuk groter.

²⁴ Almere lijkt in Almere Poort opnieuw in te zetten op gezinnen uit Amsterdam met de door West 8 ontworpen wijk ‘New Brooklyn’.

²⁵ Iets vergelijkbaars doet zich voor in Frankrijk waar aantrekkelijke middelgrote steden met een TGV-verbinding een alternatief zijn voor het peperdure Parijs. Zie bijvoorbeeld: D. Kool (2019), ‘Bordeaux, waar het Parijse hart sneller klopt’, in: Volkskrant 8-4-2019.

8. Buitenvijken van Amsterdam

28

Na de verhuizing blijven vertrekkers verbonden met Amsterdam. Vooral degenen die naar een randgemeente of een suburbane forensenplaats zijn verhuisd, zeggen dat ze het gevoel hebben in een buitenwijk van Amsterdam te wonen. Dat heeft te maken met de afstand gemeten in reistijd, waardoor Amsterdam deel blijft uitmaken van het 'daily urban system.'

Iedereen beoordeelt de nieuwe woonlocatie in termen van reistijd. Een vrouw die naar Hilversum is gegaan: 'Het is alsof ik in een soort buitenwijk van Amsterdam woon. Het is wel dezelfde afstand.' Een bewoner van Overveen: 'Ik zie het meer dat ik in een soort suburb van Amsterdam woon. Zo voel ik dat, dan dat ik ont- hecht ben. Dan dat ik nu echt ergens anders woon.' En een vrouw in Landsmeer: 'Het is ook heel dichtbij Amsterdam. Dus het voelt niet alsof ik echt uit Amsterdam weg ben. Behalve dan de voordelen dat het rustig is en ruim.' Over Zaandam: 'Het is maar één afslag van Amsterdam.' Sommige dorpen roepen door de bevolkingssamen- stelling en de mentaliteit het gevoel op niet meer in een buitenwijk van Amsterdam te wonen, zoals bij een vrouw die naar Wormer is verhuisd: 'Je bent hier op twintig minuten van Amsterdam vandaan, maar het is een compleet andere wereld.'

Prettig wonen in een gemeente in de regio is ook afhankelijk van de vervoersmogelijkheden en de vervoerssnelheid. De pendel- tolerantie, de maximaal toelaatbare reistijd naar het werk, is vol- gens geografen drie kwartier. De maximale reistijd van tweemaal drie kwartier voor routinebeziggeden (zoals woonwerkverkeer) bepaalt dus het territoriale integratiekader van het dagelijks leven. Voor sommige vertrekkers – die niet elke dag in Amsterdam hoeven zijn omdat ze parttime werken of omdat ze zelfstandige zijn – is een uur reistijd nog acceptabel. Daardoor kunnen ze ook verder zoeken, plaatsen aan de randen van de regio en zelfs daarbuiten komen in het vizier.

Een woonplek in de buurt van een treinstation heeft ieders voorkeur. Vanaf Purmerend en Heiloo is het iets meer dan een half uur met het openbaar vervoer naar het centrum van Amsterdam, wat nog als acceptabel wordt ervaren. Ook Hilversum ligt gunstig: ‘Hilversum ligt heel logisch qua openbaar vervoer. Het heeft een intercity station. Twintig minuten met de trein en je zit op Amsterdam Centraal.’

Opvallend is dat geïnterviewden expliciet rekening houden met voor- en natransport. Zaandam ligt vlakbij Amsterdam: ‘Het is zo dichtbij. Ik werk op het Waterlooplein. Als ik hier de fiets pak ben ik in vijf minuten op het station Zaandam. Dan pak je de trein en ben je in een kwartier op CS. Dan pak je daar de metro twee haltes en ben je er al. Het valt echt heel erg mee.’ Ook Almere Duin ligt gunstig: ‘Met de trein naar Muiderpoort is het maar twintig minuten. Met de fiets is het drie minuten naar het station. Ik weet niet of we het gedaan hadden als deze buurt helemaal aan de andere kant van Almere had gelegen.’

Uit de verhalen blijkt dat met name de randgemeenten gunstig liggen en daardoor voor tweeverdieners met kinderen een goede locatie zijn. Het blijkt qua reistijd naar het werk en de binnenstad van Amsterdam zelfs gunstiger te zijn om in een randgemeente te wonen dan in Amsterdam-Noord. Zo vertelt een vrouw die van Nieuwendam naar Landsmeer is verhuisd, dat ze een afslag dichterbij haar werk in Nieuw-West is komen wonen. Ook een andere vrouw die in Amsterdam-Noord heeft gewoond vertelt dat ze sinds haar verhuizing naar Diemen dichterbij de stad is komen wonen: ‘Het is tien minuten loopafstand van metrostation Diemen-Zuid. En van tram 19. En ik zit binnen twee minuten op de ring vanuit ons nieuwe huis. We wonen eigenlijk dichterbij de stad dan waar we in Tuindorp Oostzaan woonden. Van alle randgemeenten vind ik Diemen het minst een andere gemeente. Je kan letterlijk naar Watergraafsmeer lopen.’

Degenen die naar de dorpen zijn verhuisd, nemen nu wel vaker de auto naar het werk. Sommigen hebben zelfs een tweede auto aangeschaft. De man die in Baambrugge is neergestreken vindt dat hij nu veel de auto neemt: ‘Dat voelt wel als de prijs die je betaalt om hier te wonen.’ Een vrouw die naar Wormerveer is verhuisd, heeft een elektrische scooter aangeschaft waardoor de reistijd naar haar werk

nog maar twintig minuten is. ‘Het gemak van naar de stad gaan is zo veel groter geworden. Daardoor voel ik me hier nog meer op mijn plek. De reistijd is nu niet meer een issue.’

Voor wie aan de minder goed bereikbare rand aan de zuidwestkant van de MRA gaat wonen, kan de reistijd erg tegenvallen. Zo doet een vrouw die naar Kudelstaart is verhuisd er anderhalf uur over om op haar werk in Oud-West te komen. ‘Als ik heel veel mazzel heb doe ik er een uur over. Gemiddeld is het zo’n anderhalf uur. De reistijd is vervelend. Ik probeer dat goed te praten voor mezelf door wat tijd voor mezelf te nemen. Maar natuurlijk irriteert het soms.’

9. Verhuizen is een sociale aangelegenheid

31

De geïnterviewden vertellen dat veel vrienden en kennissen uit Amsterdam zijn vertrokken of van plan zijn dat te doen. De sociale band met Amsterdam is daardoor minder geworden, zo worden er in de stad minder gezamenlijk activiteiten ondernomen met elkaars kinderen. ‘Dus dat buurtje waar je met z’n allen naar het park loopt, als die anderen ook niet meer naar het park lopen, dat maakt het minder aantrekkelijk,’ vertelt een vrouw die in de Baarsjes heeft gewoond.

Het is de generatie dertigers die de stad achter zich laat. ‘Er zijn meer mensen in onze omgeving die de stad uittrekken. Een vriendin is verhuisd naar Badhoevedorp. Een ander naar Gouda. Een naar Weesp. We zien het wel meer.’ Op verjaardagsfeestjes hoeven de vertrekkers zich niet meer te verontschuldigen. Sterker nog, het lijkt erop dat je er weer mee voor de dag kunt komen dat je naar een suburbane forensenplaats bent verhuisd, zoals een dertiger vertelt: ‘Best wel veel mensen om me heen gaan weg. Ik hoeft het niet heel erg te verklaren. Het past bij mijn generatie. Je mag er weer wat meer voor uit komen. Het heeft er ook mee te maken dat Amsterdam wat meer verguisd wordt. Dat je hardop mag zeggen dat je Amsterdam niet meer zo nodig hebt... Het houdt ook in Amsterdam op. Veel mensen gaan weg. Ik heb vrienden die Amsterdam al uit zijn. En dat gaat alleen maar door. Ze gaan alle kanten op.’

De vertrekkers zijn zich heel bewust van hun keuze om naar het ommeland te verhuizen, ook tegenover vrienden en collega's. Want anderen hebben een oordeel over de verhuiskeuze. De plek waar je gaat wonen bepaalt immers wie je bent of wilt zijn en hoe je op anderen overkomt. Sommigen laten hun keuze bepalen door waar andere hoogopgeleide Amsterdammers al wonen of gaan wonen. Plaatsen als Haarlem, Overveen en Bussum worden daarom als een vanzelfsprekende verhuisstap beschouwd. Maar daar hangt wel een prijskaartje aan, dus wie uit noodzaak kiest voor een minder

vanzelfsprekende locatie, zoals een dorp in de Zaanstreek, moet zich verdedigen.

Met name de keuze voor een groeikern is niet iets waarmee je bij de Amsterdamse culturele middenklasse makkelijk voor de dag kunt komen. Purmerend staat bij hoogopgeleide Amsterdammers niet bekend als aantrekkelijk. Een journaliste die naar Purmerend is verhuisd vindt dat wel lastig: 'En dan gaat iedereen daar iets van vinden. Mensen gaan er ook heel veel van zeggen. Wat, Purmerend? Dat is heel erg de cultuur of de bubbel waar wij in zitten.

Purmerend is gewoon not done. Je bent een soort halve white trash als je in Purmerend gaat wonen. Ik ga niet uit mezelf heel positief en leuk denken over Purmerend. Maar als mensen er negatief over zijn om de verkeerde redenen, dan voel ik me wel geroepen om daar tegenin te gaan.'

10. Amsterdam is ook veranderd

33

Niets menselijks is de vertrekkers vreemd, dus het is goed mogelijk dat ze hun vertrek voor zichzelf en voor anderen legitimeren door een beetje af te geven op de plek waar ze vandaan komen. Maar toch: de redenen die mensen aanvoeren om te vertrekken uit Amsterdam zijn nieuw. De verhalen over de stad zijn aanzienlijk negatiever dan pakweg tien jaar geleden. Dat heeft met de woningprijzen te maken. Maar ook met het gevoel dat de stad wordt overgenomen door nieuwe groepen bewoners, met wie men niets heeft. Het doet een beetje denken aan de negatieve beeldvorming bij de eerste vertrekkers uit Amsterdam in de jaren zeventig, toen de stad er haveloos bij lag. Het is nu minder sterk, maar de beeldvorming van Amsterdam lijkt negatiever geworden. Amsterdam zou veranderd zijn. Het is drukker geworden, toeristischer, er zijn veel expats. Met de binnenstad hadden de vertrekkers die in de wijken rondom het centrum woonden, sowieso al weinig meer: 'Het centrum van Amsterdam meed ik al jaren. Qua hectiek en toeristen. Shoppen deed ik ook al heel lang niet meer in Amsterdam. Dan ging ik in Amstelveen of Hilversum kleren kopen.' 'Veel te veel toeristen. Het is een klein New York aan het worden. Ik was Amsterdam ook wel een beetje zat. Het werd me te druk.'

Een vrouw die in Noord woonde, memoreert de drukte bij de pont: 'Zo gezellig is de pont en het CS niet op werkdagen in de spits. Ik heb het vaak genoeg gedaan. Soms sta je als sardientjes in een blikje op de pont. Ik ga dat niet missen.' Het veranderende Amsterdam betekent voor de meeste vertrekkers dat ze ook niet terug willen: 'Hoe Amsterdam zich nu aan het ontwikkelen is, ik weet niet of ik dan terug zou willen naar Amsterdam. Het voelt wel dat het overspoeld raakt door toerisme.'

De veranderingen doen zich niet alleen voor in het centrum. Verontrustend is dat ook de omringende wijken veranderen. Er zijn andere groepen komen wonen, meer passanten. De stad is internationaler geworden, maar daardoor niet per se diverser.

Door de snelheid van de veranderingen verliezen café's en uitgaansplekken hun vertrouwde karakter. 'Ik merk wel dat ik Amsterdammers niet meer zo heel interessant vind. Kroegjes die ik leuk en excentriek vond zijn overgenomen door drie horeca ondernemers, zoals Garden of Eden, de Ponteneur en recent Pacific. Ik voel me niet meer op m'n plek op het Westergasterrein. Veel yuppen, veel internationale mensen, er wordt veel Engels gesproken. Best wel eenheidsworst. Ook in de Baarsjes vond ik het wel vermoeiend dat er steeds meer dezelfde typen mensen rondliepen. Dat is wel wat een stad voor mij moet zijn, dat het divers is. Dat je er inspiratie uithaalt en wordt geprikkeld... Je mag hardop zeggen dat je Amsterdam niet meer zo leuk vindt en niet meer nodig hebt.' Een fotograaf die in Westerpark heeft gewoond en jarenlang in het centrum foto's maakte, signaleert ook een uniformering: 'De mensen die door het beeld lopen zijn veel meer hetzelfde geworden. Dat heeft te maken met toerisme. Maar ook de subculturen zijn vrijwel allemaal verdwenen in Amsterdam. Het is heel mainstream geworden.'

De vertrekkers zagen de veranderingen in bewoners, bezoekers en voorzieningen met lede ogen aan. De stad waaruit ze zijn vertrokken, is niet meer de stad die ze zo aantrekkelijk vonden toen ze er kwamen wonen. Het maakt dat de meeste respondenten ook niet meer terug willen keren naar Amsterdam. 'De Pijp is een superfijne buurt. Dan heb ik het wel over voordat ik er wegging. Nu is het zo anders. Tien jaar geleden was de Van Woustraat nog heel erg divers. Je had de Coffee Company en Bagels & Beans en een avondwinkel en belwinkel. Het was heel erg leuk in die mix. Het past ook heel goed bij het karakter van de Pijp. En gemengd met ook Turkse en Marokkaanse mensen. Dat vind ik heel erg leuk. En toen kwam er een hippe Italiaan dit en een juice bar dat. Het veranderde allemaal en nu is het iets minder interessant. Het is meer van hetzelfde. Het is meer hipster, gentrificatie.'

Ook Bos en Lommer werd volgens een vrouw steeds luidruchtiger met rolkoffers en woningdelen. Veranderingen dringen door tot in het portiek, zoals een man in de Rivierenbuurt ervoer: 'Als er dan nieuwe mensen in ons portiek kwamen wonen, dan stelden we ons voor en probeerden we een hand te geven. De laatste keer hadden die mensen zo'n haast, die hadden niet eens tijd om zich voor te stellen. Dat waren passanten. Die denken, we wonen hier drie jaar.'

Waarom zou ik investeren in de mensen in mijn portiek. Wat de oude mensen in ons portiek heel vervelend vonden. Die hadden het zien veranderen van een gezellig portiek met gezinnen in een portiek met passanten. Dat was wel een ergernis op het laatst.'

11. Winstrekening

36

De vertrekkers kregen de vraag voorgelegd wat ze is mee- en tegengevallen. De antwoorden komen voor een belangrijk deel overeen met wat al bekend is uit bestaand onderzoek naar suburbs. Ten eerste is er de waardering voor de eengezinswoning met tuin. 'We kunnen de hele dag in de zon zitten. Dan zeggen we tegen elkaar: het is wel heel fijn dat we nu in de tuin kunnen zitten, want dat hadden we in Amsterdam anders nooit. Op je balkonnetje als je mazzel hebt.' Een geïnterviewde uit Landsmeer: 'Het voelt hier in de tuin altijd wel alsof we op vakantie zijn. In mijn appartement in Amsterdam was ik nooit buiten. In de tuin hier hebben we ook veel plek voor de kinderen om te spelen. Waar ik ook van kan genieten is dat hier de hele dag eendjes voorbij zwemmen. En de vogeltjes die je hier ziet.'

Ten tweede komt de verhuizing tegemoet aan de wens tot een meer kindvriendelijke woonomgeving. Er zijn meer speelplekken voor kinderen. De ouders durven hun kinderen meer te laten buitenspelelen en ze zelfstandig naar school te laten lopen. Over Zaandam: 'Een hele fijne bijkomstigheid is dat het hier veilig is. Als ik nu kijk hoe hectisch het is om te fietsen in Amsterdam. Het is hier minder druk, er rijden geen trams, er zijn minder taxi's.'

Een derde voordeel zijn de kwalitatief goede scholen en de vermindering van de keuzestress. Zo zegt een vrouw dat ze in Zaandam maar hoeft te kiezen uit drie middelbare scholen.

Verder worden de goed bereikbare recreatielandschappen geroemd, en de fietstochten door de duinen, over de hei en door de bossen. Die bereikbaarheid geldt niet alleen voor de forensenplaatsen op het zand, maar ook de dorpen in het Groene Hart: 'Mijn vrouw loopt graag hard. Ik fiets graag. In Amsterdam moest je eerst de stad uit. Hier heb ik zoveel mogelijkheden om fijn rondjes te fietsen. Het is fijn dat je meteen in het groen buiten bent.'

Als winstpunt komt vaak ook het gevoel ter sprake meer deel uit te maken van een community van gezinnen. Na verloop van tijd

bouwen vertrekkers nieuwe sociale netwerken op met sommige buren en met andere jonge gezinnen. Dat zijn doorgaans geen sterke gemeenschappen, maar er is wel sprake van onderlinge hulp. Kinderen spelen bij elkaar, men let een beetje op elkaars kinderen en als het klikt, komt men wel eens bij elkaar over de vloer.²⁶ Dat soort contacten hadden de geïnterviewden in Amsterdam, waar ze vrij anoniem woonden, niet of minder.

Goed contact met de buren wordt op prijs gesteld, maar voor te intensieve contacten hebben tweeverdieners het te druk. Een vrouw die is verhuisd naar Zaandam is heel blij met haar buren: ‘Het zijn allemaal leuke mensen. Hoogopgeleid, een beetje gelijkwaardig aan ons. Heel veel komen uit Amsterdam. Allemaal banen. Niemand bemoeit zich met elkaar. Maar als je elkaar nodig hebt dan zijn ze er. Wel de lusten, maar niet de lasten.’

Door de komst van kinderen ontstaat er behoefte aan meer contact met andere jonge gezinnen. Als kinderen naar de basisschool gaan, leren de vertrekkers meestal vanzelf andere ouders kennen. Het leggen van contacten met buren kan mee- of tegenvallen. Vooral in de dorpen gaat het leggen van contacten makkelijk: ‘Wat is megevallen is dat het contact met de buren zoveel persoonlijker kan zijn dan in de grote stad. Dat vind ik heel erg leuk. Want in Amsterdam hadden we nauwelijks contact met onze buren. Dat maakt ook wel dat ik me sneller thuis voel. Toen we eenmaal onze buren leerden kennen en merkten dat het leuke mensen zijn, voelde ik me ook meteen sneller thuis.’ ‘Ik zou niet meer naar Amsterdam willen nu we dit ontdekt hebben. Dat heeft te maken met de gemeenschapszin hier, het samenleven en het gemoedelijke.’

De randgemeenten zijn wat anoniemer en in die zin stedelijker, maar sommigen stellen dat juist wel op prijs. Een enkeling heeft het al druk genoeg met bestaande sociale netwerken in Amsterdam. ‘Ik hoef in Zaandam geen nieuw leven op te bouwen. Al mijn sociale contacten zijn in Amsterdam. Ik ben er nog zo vaak en het is heel dichtbij. Ik hoef hier geen nieuw leven op te bouwen en allemaal nieuwe vrienden en vriendinnen te maken.’

Niemand kan de buren en de contacten van tevoren goed inschatten, het blijft meestal een verrassing. In het beste geval komt men terecht in een buurt waar gelijkgezinden wonen en waar praktische hulp vanzelfsprekend is. Het maakt nogal wat uit om als enige nieuwkomer ‘aan te komen’ in een reeds bestaande gemeenschap of

²⁶ Deze praktische hulp komt ook naar voren in studies naar het dagelijks leven in buitenwijken: A. Reijndorp, V. Kompier, S. Metaal, I. Nio & B. Truijens, (1998), *Buitenwijk, Stedelijkheid op afstand*. NAI Uitgevers; T. Lupi et al (2007), *Leven in de buurt. Territoriale binding in drie Vinex-wijken*. Amsterdam: Aksant; L. Karsten, T. Lupi & M. de Stigter-Speksnijder (2013), ‘The middle classes and the remaking of the suburban family community: evidence from the Netherlands’, in: *Journal of Housing and the Built Environment* Vol.28(2), 257-271.

om te verhuizen naar een nieuwbouwwijk met veel nieuwkomers uit Amsterdam, zoals Weesperluis of Almere Duin. Over die laatste plek: 'In deze buurt is iedereen ongeveer tegelijk komen wonen. Dus iedereen is nieuw. Dus we hebben hier ook weer een nieuw sociaal leven opgebouwd met directe burens. Het zijn veel mensen in dezelfde levensfase met ook jonge kinderen.' Dat maakt nieuwbouwwijken in de omgeving van Amsterdam zo aantrekkelijk voor jonge gezinnen: iedereen is tegelijkertijd nieuwkomer en staat open voor nieuwe contacten.

Lastiger is het om snel aansluiting te krijgen in een oudere nieuwbouwwijk: die zijn anoniemer en veel bewoners zijn in de vijftig of zestig en hun kinderen zijn al het huis uit. Ook hebben die wijken een uitgekristalliseerde wooncultuur, waar nieuwkomers aan moet wennen. Zo merkt een vrouw in Amstelveen dat contacten opbouwen langzaam gaat. 'Dat soort contacten doe je niet zo even op en in dat opzicht zijn we wel echt verhuisd. Iedereen werkt hier ook.' Aan de andere kant van het spectrum zijn er de oudere nieuwbouwwijken zoals in Purmerend en de dorpen aan de randen van de regio, waar nieuwkomers uit Amsterdam zich lang buitenstaander kunnen blijven voelen. Verschillen in opleiding en mentaliteit tussen nieuwkomers en gevestigde bewoners kunnen groot zijn.

12. Verliesrekening

39

Aan de vertrekkers is ook gevraagd wat ze is tegengevallen. Dan vertellen ze over dingen die ze waardeerden aan Amsterdam en waarover ze niet langer beschikken in de nieuwe gemeente.

Een belangrijk item op de verliesrekening is de bereikbaarheid, met name voor degenen die wat verder weg zijn gaan wonen. In Amsterdam hadden ze veel voorzieningen (en soms ook werk) in de nabijheid en konden ze de fiets nemen. Aan de extra reistijden moeten vertrekkers wennen. De grotere afstand tot werkplekken en andere voorzieningen maakte het soms noodzakelijk een tweede auto aan te schaffen. Ook supermarkten en een middelbare school liggen soms een stuk verder weg. De man uit Baambrugge: 'De middelbare school is wel ver fietsen. De dichtstbijzijnde is Breukelen, dat is elf kilometer fietsen. Voor kinderen is dit dorp een paradijs, maar voor tieners is het een minder aantrekkelijke plek.'

Qua bereikbaarheid liggen randgemeenten als Landsmeer, Diemen, Zaanstad en Amstelveen wel gunstig. De suburbane forensenplaatsen en de voormalige groeikernen liggen verder weg van de stad, maar door de treinverbindingen en de lokale voorzieningen zijn ze praktischer dan de dorpen. Verder weg gelegen dorpen en suburbane locaties zijn een minder emancipatorische omgeving dan meer centraal gelegen stedelijke plekken, waar zorg en werk voor tweeverdieners beter te combineren zijn.²⁷ Uit de interviews blijkt ook dat het de vrouwen zijn die een voorkeur hebben voor een plek in de nabijheid van Amsterdam (een randgemeente als Diemen voldoet daar goed aan) of een woonplek in de buurt van een (intercity) station. Omdat het lastig is om de perfecte woonlocatie tussen twee werkplekken in te vinden, is er vaak een van de partners de klos met langere reistijden naar het werk.

Een tweede punt dat veel wordt genoemd, is het ontbreken van levendigheid en voorzieningen. Degenen die zijn verhuisd naar een forensenplaats of een dorp, anticipeerden hier wel op, zij waarderen de stilte ook. Het zijn vooral degenen die naar de

²⁷ Zie noot 8.

randgemeenten zijn verhuisd die het opvalt hoe stil het kan zijn zo vlakbij Amsterdam. Het gevoel van gemis verschilt een beetje per respondent, per woonplek en per moment. Soms waardeert men de rust, maar op andere momenten, bijvoorbeeld tijdens een doordeweekse vrije dag, is het maar stil op straat. Een vrouw in Landsmeer: ‘In Amsterdam zijn er altijd mensen. Als ik hier met mijn dochter naar een speeltuin ga dan is er niemand. Dat vind ik wel jammer.’

Het ontbreekt in de randgemeenten onder andere aan (goede) horeca. Dat blijkt ook het geval te zijn in Zaandam dat nieuwkomers als stedelijke plek toch een beetje tegen vinden vallen. Iets vergelijkbaars geldt voor Hilversum: ‘Het centrum van Hilversum is een beetje provinciaals. Maar we waren er ook meteen aan gewend. In Amsterdam heb je toch ook niets meer met het centrum.’ In Amstelveen is het weer duur en niet heel bijzonder.

De geïnterviewden leggen zich er over het algemeen bij neer en compenseren het door uit te gaan in het nabijgelegen Amsterdam. ‘Soms mis ik het ook wel als ik door Amsterdam fiets. Er is veel meer levendigheid en ook qua cultuur is er veel meer te beleven dan in Purmerend. Meer jonge en creatieve mensen, dat mis ik ook wel. Maar aan de andere kant: het is nog zo dichtbij. Ik kan het zo gemakkelijk opzoeken en ik vond ook wel dat Amsterdam de laatste tijd er niet per se leuker op aan het worden was met toeristen en qua sfeer. Dat mis ik dan weer helemaal niet.’

Een derde verliespunt is dat er in de nieuwe woonplaats minder sociale diversiteit is. Vooral degenen die vertrokken naar de dorpen, missen de sociale menging in de publieke ruimte die ze in Amsterdam zo waardeerden. De bevolking in de dorpen rondom Amsterdam is weinig gemêleerd: ‘Wat ik nu een heel groot verschil is dat het in Kudelstaart heel wit en blank is. Het is heel rooms-katholiek. Ik vind het nog witter dan ik verwacht had. Ik had het wel fijn gevonden als mijn zoon ook op school meer mee krijgt van andere culturen. Bos en Lommer is weer het andere uiterste. Het mooie in het midden had ik wel fijn gevonden.’ Ook de man uit Baambrugge mist de mix, alhoewel die qua opleidingsniveau wel aanwezig is: ‘Wat ik wel als nadeel zie is dat het hier een witte omgeving is qua mensen. Maar het is weer minder homogeen omdat je laag- en hoogopgeleid door elkaar heen hebt, meer dan

Amsterdam vaak op die scholen. Dat vind ik leuk.’

Een te groot onderscheid in opleiding en leefstijl kan ook een belemmering vormen voor terloopse contacten. Een vrouw in Purmerend heeft er moeite mee dat veel bewoners op de PVV en Forum voor Democratie stemmen, alhoewel dat voor haar geen belemmering is om toch praatjes aan te knopen met buurtgenoten. Sociale homogeniteit kan ook aan de andere kant van het spectrum doorslaan: een vrouw vindt Amstelveen bijvoorbeeld te poenerig en de scholen daar te prestatiegericht. Iemand anders is er niet gaan wonen vanwege het hoge ‘hockey-gehalte’.

Hiervoor is al aangegeven dat veel geïnterviewden klagen dat ze ook Amsterdam homogener zagen worden. Des te opmerkelijker dat de sociale diversiteit van Almere voor niemand een reden was om deze nieuwe stad zelfs maar in overweging te nemen als woonplaats.

Een laatste verliespunt heeft met identiteit te maken, maar ook met het gemis aan verbondenheid met en betrokkenheid bij discussies in de stad. De vertrekkers waren allemaal trots om in Amsterdam te wonen. De Marokkaanse Amsterdamse die naar Zaandam is verhuisd: ‘Dat stond mij nog het meest tegen van verhuizen uit Amsterdam. Het feit dat ik me dan geen Amsterdammer meer kan noemen. Ik wilde ook geen kinderen baren buiten Amsterdam. Ik wilde niet dat er in hun paspoort Zaandam staat. Mijn kinderen moesten Amsterdammers zijn, zodat we nog altijd kunnen zeggen: wij komen uit Amsterdam. Ik blijf me Amsterdammer voelen, ook nu ik in Zaandam woon.’

Een man die nu in een dorp woont, was betrokken bij de Amsterdamse politiek. Het voelde voor hem als een schok dat hij ineens niet meer mocht stemmen voor de Amsterdamse gemeenteraad. ‘Ik ben geen onderdeel meer van die stad. Al een maand nadat ik hier woonde. Ik merkte toen hoe gek dat eigenlijk was. Ik kon daar niet meer stemmen, ik deed niet meer mee. Dat voelde meteen al heel ver weg. Het ging niet meer over mij op dat moment. Ik vond dat een hele rare ervaring.’

13. Deeltijd-Amsterdammers

42

Om je Amsterdammer te voelen hoef je niet per se in Amsterdam te wonen. De mate waarin vertrekkers zich nog Amsterdammer voelen, hangt er bijvoorbeeld vanaf hoe vaak ze er nog komen. Veel vertrekkers blijven werken in Amsterdam en komen er doordeweeks nog elke dag. Ze gaan er uit eten, bezoeken culturele voorzieningen en spreken er met vrienden af. Sommigen hebben er nog familie wonen of blijven lid van een sportvereniging. Ze wonen dan wel buiten de gemeentegrenzen, maar dat betekent niet dat ze zich geen Amsterdammer meer voelen. Ze verdelen hun tijd over hun nieuwe woonplaats en Amsterdam.

Ook de woongeschiedenis bepaalt in hoeverre iemand Amsterdammer blijft. Zeker degenen die in Amsterdam zijn opgegroeid, geven aan zich nog gewoon Amsterdammer te voelen. Maar ook de nieuwe stedelingen switchen na tien jaar in Amsterdam te hebben gewoond niet direct van identiteit. Vooral in de randgemeenten blijven ze zich identificeren met Amsterdam. 'Ik voel me geen Amstelvener. Dat lukt me niet. Ik heb daar niet zo'n binding mee.'

Zeker in het eerste jaar na de verhuizing trekken de geïnterviewden voor werk, sfeer, voorzieningen en sociale activiteiten nog naar Amsterdam. Als de werkplek verandert en ook vrienden de stad uit verhuizen, wordt dat in de loop der tijd minder. Vertrekkers gaan steeds meer doen op de nieuwe woonplek. Dat begint met boodschappen doen en sporten. De besteding van de vrije tijd verschuift meer naar het ommeland, bijvoorbeeld door fietstochtjes te maken. Het sociale netwerk in de nieuwe woonplaats wordt groter, ook via de school van de kinderen. Al snel blijken sommige activiteiten in Amsterdam te ver, zoals het volgen van een cursus als je in Wijde Wormer woont: 'We hebben yoga gedaan bij het Vondelpark. Dat doen we niet meer. Voor een uurtje yogales is dat te ver. Dan zijn we drie kwartier tot een uur onderweg voordat je daar bent. Dat vind ik dan niet de moeite.'

Wonen in een gemeente in de regio en tegelijk een functionele, sociale of emotionele relatie met Amsterdam onderhouden, betekent dat iemand deeltijd-Amsterdammer is.²⁸ Dat lijkt de meesten goed te bevallen. Op de huidige woonplek heeft men wel de lusten, maar niet de lasten van de stad. Ook al mist men bepaalde zaken, een terugkeer naar Amsterdam sluiten de meesten uit.

Amstelveen blijkt toch prettiger wonen dan de Baarsjes: ‘In het begin zeiden we ook: als de kinderen groot zijn, gaan we weer terug. Maar dat gaan we ook niet doen. Want ik vind het wonen hier wel heel lekker. Als ik nu in de Baarsjes kom, vind ik het stinken naar uitlaatgassen en er zijn heel veel mensen. We gaan niet meer zo gauw terug.’ Ook een vrouw die naar Kudelstaart is verhuisd en nog wel sterk gericht is op Amsterdam, hoeft er niet meer te wonen: ‘We kunnen de stad opzoeken wanneer we dat willen. En de drukte opzoeken wanneer we dat willen. Ik werk ook nog vier dagen per week in Amsterdam. We komen nog in de stad om een hapje te eten. We hebben best een actief leven met theater, concerten en film. Het is wel fijn dat je nu zelf de keus hebt of je die drukte opzoekt, want met het feit dat Bos en Lommer steeds beter werd, werd het ook steeds luidruchtiger met rolkoffers en woningdelen.’

De geringere gerichtheid op de stad heeft ook te maken met de nieuwe levensfase van een gezin met kleine kinderen. Jonge ouders gaan minder vaak uit en richten zich meer op de eigen woning. Een gevoel van gemis kan snel slijten: ‘Nu we ons zoontje hebben gekregen denk ik, stel dat we nog op de Marnixkade op drie hoog hadden gewoond, zonder tuin. Het is hier veel fijner met hem. Ik ben inmiddels wel blij dat we deze stap hebben gemaakt, ook al was dit noodgedwongen.’ En: ‘Meegevallen is hoeveel behoefte ik heb om naar de stad te gaan. Dat ik het niet zo mis als dat ik had gedacht. Dat het eigenlijk wel heel lekker is om hier te zijn. En dat als je hier in je tuin een glas wijn drinkt of een biertje, dat je dan ook niet naar het terras hoeft.’

²⁸ Je zou, wat formeler, kunnen stellen dat de vertrekkers polycentrische netwerkstedelingen zijn geworden. Als bewoners van de Metropoolregio Amsterdam gebruiken ze een groot aantal verschillende plekken. Zie J. Grünfeld (2010), *De polycentrische netwerkstedeling centraal*. Proefschrift Universiteit van Amsterdam.

14. Groepen vertrekkers

44

De vraag of mensen Amsterdam uit zijn gepest of dat ze uit vrije wil zijn verhuisd, is lastig in algemene zin te beantwoorden omdat het per huishouden verschilt. Het maakt nogal wat uit hoe graag iemand in Amsterdam had willen blijven wonen, en of iemand zich op de nieuwe woonplek een beetje thuis voelt of zich juist een buitenstaander blijft voelen. Enkele geïnterviewden waren sowieso de stad uitgegaan. Vooral de vertrekkers naar de randgemeenten (Zaandam, Diemen, Amstelveen en Landsmeer) hebben dat niet alleen maar tegen hun zin gedaan. Ze hebben dan ook niet sterk het gevoel dat ze de stad zijn uitgepest. De gemeenten aan de rand van de stad bieden een compromis tussen betaalbaarheid, bereikbaarheid en ruimte. Enkeligen hebben wel het gevoel dat ze de stad uit zijn gejaagd en hebben het moeilijk met hun keuze omdat ze zich Amsterdammer voelen en nu terecht zijn gekomen op een plek waar ze zich minder thuis voelen vanwege de bevolkingssamenstelling of op een plek die met het openbaar vervoer minder goed bereikbaar is. En toch kan ook bij hen na een tijdje gewenning en berusting ontstaan.

Hét middenklasse gezin dat de stad verlaat bestaat niet. De middenklasse is een groep die gedifferentieerd is naar inkomen en cultureel kapitaal. De vertrekkers zijn dan ook in te delen in verschillende groepen. De sociaal-geograaf Lia Karsten maakt in een nog te publiceren onderzoek naar Amsterdamse vertrekkers met kinderen ouder dan vier jaar, onderscheid tussen een groep die graag de stad uitgaat, een groep displaced persons die met veel spijt ergens anders naartoe moet gaan en een groep pragmatische vertrekkers die een plek zoekt die past binnen hun tijdruimtelijk budget. De drie groepen hebben een andere definitie van de stad als omgeving om kinderen op te laten groeien.²⁹ In een onderzoek van ontwikkelaar AM is voor Amsterdamse middenklasse gezinnen een vergelijkbaar onderscheid gemaakt tussen traditionele gezinnen, stedelijk georiënteerde gezinnen en gezinnen die op strategische plekken willen wonen.³⁰

²⁹ Gesprek met Lia Karsten, Universiteit van Amsterdam, 20 augustus 2019.

³⁰ J. Hoekveld & S. de Jong (2017), Binnen of buiten de ring? Woonperspectieven voor Amsterdamse middenklasse gezinnen. Research report, AM Measure.

Ook in deze verkenning is een verschil te zien tussen mensen die het liefst suburbaan of landelijk wonen en degenen die liever in de stad waren blijven wonen. Aan de ene kant zijn er de vertrekkers die het wel hebben gehad met Amsterdam en die uit overtuiging suburbaniseren. Aan de andere kant zijn er vertrekkers die zich gedwongen voelen te vertrekken en met pijn in het hart Amsterdam verlaten. Daartussen zit een groep die ambivalent is. De volgende indeling in vertrekkers is te maken:

1. Suburbanisanten. Deze groep gaat uit volle overtuiging naar een suburb of een dorp. Ze zijn wel klaar met Amsterdam waar ze een tijdje hebben gewoond. Een ruime eengezinswoning met een grote tuin staat toch niet in Amsterdam. Ze zien Amsterdam ook niet als een ideale plek om hun kinderen op te laten groeien. Hun vrienden en familie wonen doorgaans ook buiten de stad. Deze vertrekkers werken soms nog wel in Amsterdam. Zij hebben weinig moeite met een vertrek naar een suburbane forensenplaatsen of een dorp.
2. Noodgedwongen verhuizers. Deze groep had heel graag in Amsterdam willen blijven, maar de combinatie van de woningprijzen en de wens tot een grotere woning, dwong hen toch te verhuizen. Ze zijn geboren en opgegroeid in Amsterdam, of ze hebben als nieuwe stedeling met veel cultureel kapitaal een sterke band opgebouwd met de stad. Hun sociale netwerk bevindt zich nog in Amsterdam. Eigenlijk willen ze niet voor een compromis gaan en ter compensatie zoeken ze naar een bijzondere woning op een plek met een onderscheidende identiteit. Maar dat kan ook weer een prijs hebben in de vorm van een lange reistijd. Er zijn ook vertrekkers die geen genoegen nemen met een compromis in de regio Amsterdam: zij kiezen voor verder weg gelegen steden.
3. Compromis-zoekers. Deze groep pragmatici heeft ambivalente gevoelens over het vertrek. Ze waarderen de levendigheid van de stad en de nabijheid van de voorzieningen en ze zien de stad wel als een tijdelijke plek om kinderen te laten opgroeien. Maar de voordelen van de stad wegen niet op tegen de nadelen. Ze willen een grotere woning, het liefst met een tuin. Het krijgen van kinderen betekent ook dat ze in een andere levensfase terecht komen. In hun zoektocht kijken ze goed naar bereikbaarheid. Het vertrek uit Amsterdam compenseren ze met een groter huis met tuin.

Ze zoeken een gemeente in de regio Amsterdam – zoals de randgemeenten of een forensenplaats met intercitystation – van waaruit ze hun dagelijks leven goed kunnen organiseren.

De groep suburbanisanten heeft niet het gevoel dat ze de stad is uitgepest. Ze behoren tot de ‘traditionele’ economische middenklasse, een groep die altijd al suburbaniseerde. De tweede groep heeft wel sterk het gevoel te zijn weggepest. Dat zijn, naast geboren en getogen Amsterdammers, vooral nieuwe stedelingen met een sterke sociale en culturele band met Amsterdam. Hun afkeer van bepaalde plaatsen in de regio is niet alleen een kwestie van functionele tijd-ruimtelijke eisen, maar is ook een uitdrukking van verschillen in sociaal-culturele klasse. De hoogopgeleide culturele middenklasse laat de suburbane wijken in bijvoorbeeld Purmerend en Almere links liggen. Met randgemeenten als Diemen en Zaandam en met dorpen lijken ze minder moeite te hebben.

De derde groep, de compromis-zoekers, had misschien wel in Amsterdam willen blijven wonen, maar heeft zich neergelegd bij de situatie. Eenmaal in de regio aanbeland, zijn ze niet ontevreden over het compromis.

15. Tot slot de regio

47

Deels is het verhaal dat de vertrekkers vertellen zo oud als de suburbanisatie zelf. Gezinnen vertrekken uit de stad en willen vooruitkomen: een groter huis met een tuin in een kindvriendelijke woonomgeving. Maar deels zijn de verhalen die voor deze verkenning zijn verzameld anders, met name waar het gaat om financierbaarheid en noodgedwongen vertrek. De kredietcrisis blijkt een cesuur. Er zijn verschillende groepen vertrekkers te onderscheiden: de suburbanisanten die sowieso waren vertrokken, mensen die met pijn in het hart vertrekken en de compromis-zoekers. Doordat de vertrekkers zulke verschillende verlangens en voorkeuren hebben, is deze suburbanisatiegolf geen 'business as usual'.

Dat een gemeente in de regio voor jonge gezinnen een goed alternatief kan zijn, is geen baanbrekend inzicht. Maar deze verkenning maakt duidelijk dat het om meer gaat dan alleen een betaalbare grotere woning met een tuin in een kindvriendelijke omgeving. De bereikbaarheid van werkplekken en van Amsterdam speelt voor vertrekkers een grote rol, net als de identiteit en status van de plek waar ze naartoe verhuizen en de samenstelling en mentaliteit van de bewoners. Er zijn wat dat betreft grote verschillen in de regio.

Misschien nog interessanter is de vraag wat de regio Groot-Amsterdam eigenlijk precies is. In deze studie heb ik willen laten zien dat het meer is dan alleen een functioneel 'daily urban system' waar jonge gezinnen een kindvriendelijke en praktische plek zoeken om hun dagelijks leven te kunnen organiseren. In deze verkenning zijn vijf verschillende ringen rond Amsterdam onderscheiden, maar in feite is de differentiatie van het suburbane ommeland naar inkomen, cultureel kapitaal, migratieachtergronden, woongeschiedenissen en woonculturen nog veel verfijnder.

Klassiek worden regio's opgevat als tijdruimtelijke systemen, ik zou de regio als sociaal-cultureel systeem daaraan toe willen voegen. Groot-Amsterdam is niet alleen maar een functionele en

morfologische kaart, die gebaseerd is op een typologie van woonmilieus en bereikbaarheid. De regio is ook een sociaal en mentaal verschijnsel. De regio bestaat uit een ecologie van plekken met verschillende betekenissen voor uiteenlopende groepen. Elke groep heeft een andere sociale en mentale kaart van de Amsterdamse regio in zijn hoofd.

48

Zelfs de omvang van de Metropoolregio Amsterdam verschilt per groep, waar de grens precies ligt is niet zomaar te zeggen. Functioneel gezien ligt de grens van de regio bij drie kwartier reistijd, dus ergens ter hoogte van Mijdrecht, Huizen, Almere Buiten en Alkmaar. Voor sommige groepen is dat veel te ver, terwijl andere er geen moeite mee hebben nog verder te reizen en toch verbonden te blijven met Amsterdam.

De sociale en mentale kaart van Groot-Amsterdam is een mozaiek dat bestaat uit bubbels en vlekken. Diemen, Duivendrecht en Amstelveen horen gewoon bij het overkokende Amsterdam. Daarachter ligt een suburbaan middenland, voor de culturele middenklasse is dat in zekere zin een 'niemandsland' dat wordt overgeslagen. Voor deze groep liggen Utrecht en Rotterdam, maar ook het hippe maar afgelegen Oosterwold in Almere, mentaal en sociaal dicht bij Amsterdam dan het meer nabijgelegen Purmer-Zuid of Bornholm in Hoofddorp. Hoogopgeleide groepen rekken de grenzen van Groot-Amsterdam steeds verder op, hun regio wordt steeds groter.

Als we het perspectief op de regio kantelen, zijn er nog hele andere kaarten te maken. De randgemeenten en het suburbane ommeland moeten namelijk niet alleen vanuit een Amsterdams perspectief en vanuit de vertrekkers uit Amsterdam worden bekeken, maar ook vanuit de eigen kenmerken en dynamiek van de regiogemeenten zelf.

Veel verhuizers in de voormalige groeikernen komen uit deze gemeenten zelf. En veel gezinnen en andere huishoudens van buiten de regio komen, net als een deel van de expats, in Groot-Amsterdam aan door zich te vestigen in een randgemeente als Amstelveen of een nieuwe stad als Almere.

Ook lager opgeleiden en mensen met lagere inkomens hebben een andere mentale en sociale kaart van Groot-Amsterdam, die zeker geen kleiner gebied hoeft te beslaan dan de verzameling plekken

en sferen in de regio waarin de hoog opgeleide culturele middenklasse zich prettig voelt.

De ontwikkelingen in Amsterdam leiden ertoe dat de regio ook aan veranderingen onderhevig is. Zaandam en zelfs middelgrote steden als Alkmaar en Amersfoort beginnen er een beetje bij te horen. Door de gelijktijdige suburbanisatie van hogere en lagere inkomens worden de contrasten in het ommeland wel veel groter.

49

Een interessante vraag is of de oververhitte huizenmarkt ertoe leidt dat Amsterdamse vertrekkers met modale inkomens ook gaan kijken naar gebieden die tot nu toe geen optie voor hen zijn, zoals de oudere suburbane wijken in Almere en Purmerend. Wil de culturele middenklasse wel mengen met de lagere middenklasse? Of prefereren ze toch opties als Arnhem en Zwolle? Wat is de maximale reistijd die men ervoor over heeft om te reizen naar het werk?

Het is niet meer vanzelfsprekend om in een suburbane overloopgemeente in de regio te gaan wonen. De framing van het gewone suburbia is veranderd. Dat ligt niet zozeer aan de functionaliteit (want het kan prima wonen zijn in een eengezinswoning in Almere), maar vooral aan de verschillen in identiteit en sociale klasse.

Suburbaan wonen is ook niet passé gezien de blijvende belangstelling voor suburbane randgemeenten, voor de sjieke suburbs in Amstelveen en Het Gooi, voor karakteristieke dorpjes met suburbane woonbuurten en voor het populaire Haarlem, waar de rustige stedelijkheid ook trekken van een keurige suburb heeft.

Suburbanisatie heeft verschillende gedaanten gekregen. In welke type suburb iemand gaat wonen, is vooral een uitdrukking van zijn of haar economische en culturele kapitaal.

Wat betekent dit allemaal voor de opgave in de regio? Er is niet langer een omvattende en eenduidige oplossing voor het ommeland, zoals de groeikernen en de vinexlocaties dat eens waren. Het uitrollen van de zoveelste nieuwbouwwijk ligt niet meer voor de hand. De afgelopen jaren zijn buiten Amsterdam al allerlei nieuwe woonconcepten ontwikkeld zoals Oosterwold en Duin in Almere, Hyde Park en landgoed Wickevoort in Haarlemmermeer en Holland Park in Diemen.

Het grote vraagstuk in de regio gaat over suburbanisering versus verstedelijking en verdichting. Wat te doen in de randgemeenten

en de overlooptgemeenten? Voor welke groepen gaat men bouwen, waar en hoe? En wat zijn de alternatieven voor de stadsgezinnen die graag in de stad willen blijven?

De crisis op de woningmarkt is een bedreiging voor Amsterdam als inclusieve stad: naast lagere inkomens, worden ook middengroepen steeds meer de stad uit gedrukt. Voor velen die groter willen wonen is het vinden van een woning in Amsterdam – zelfs in Nieuw-West en Noord – een haast onmogelijke opgave. Wonen in de regio kan een goed alternatief zijn.

Amsterdam kan en moet het woningvraagstuk niet alleen oplossen. De vraag is wel wat dit betekent in een regio waar de sociale en economische verschillen nu al toenemen. Hoe en waar is de regio aantrekkelijker te maken en betaalbaar te houden, voor zowel zittende bewoners als vertrekkers uit Amsterdam? Inclusiviteit is dus ook een regionale opgave.

Bijlage: Tabellen

51

Tabel 1

Top 20 gemeenten waar in 2017/2018 en 2005/2006 Amsterdamse huishoudens naartoe zijn verhuisd (bron: CBS/OIS).

	Aantal huishoudens 2017/2018		Aantal huishoudens 2005/2006
Amstelveen	2769	Almere	2147
Haarlem	2181	Amstelveen	1742
Almere	2154	Zaanstad	1607
Zaanstad	2125	Haarlemmermeer	1551
Utrecht	1998	Haarlem	1029
Diemen	1677	Purmerend	868
Haarlemmermeer	1494	Diemen	783
Den Haag	1367	Utrecht	751
Rotterdam	1183	Den Haag	733
Hilversum	813	Rotterdam	493
Purmerend	812	Hilversum	338
Gooise Meren	695	Bussum	259
Leiden	538	Leiden	243
Weesp	434	Lelystad	240
Ouder-Amstel	427	Amersfoort	237
De Ronde Venen	411	Aalsmeer	231
Alkmaar	342	Alkmaar	226
Amersfoort	340	Hoorn	220
Groningen	332	Uithoorn	202
Arnhem	280	Ouder-Amstel	198

Tabel 2

Gemeenten waar in 2017/2018 meer dan 50 jonge Amsterdamse gezinnen naartoe zijn verhuisd (bron: CBS/OIS).

	Aantal stellen met kinderen jonger dan 5 jaar	Aantal stellen met kinderen 5 tot 12 jaar
Amstelveen	510	240
Haarlem	510	140
Almere	370	160
Zaanstad	310	110
Haarlemmermeer	220	150
Gooise Meren	280	80
Hilversum	250	70
Utrecht	250	40
Diemen	180	80
Den Haag	130	40
Rotterdam	120	30
Purmerend	90	60
De Ronde Venen	130	30
Weesp	120	30
Amersfoort	110	20
Heemstede	100	30
Stichtse Vecht	80	20
Ouder Amstel	70	30
Bloemendaal	60	30
Castricum	60	30
Landsmeer	60	30
Alkmaar	60	20
Leiden	60	10
Arnhem	40	20
Aalsmeer	40	20
Uithoorn	40	20
Waterland	40	20
Hoorn	40	10
Velzen	40	10
Zeist	40	10

Tabel 3

Gemeenten waar in 2017/2018 meer dan 130 hoogopgeleide Amsterdamse huishoudens (HBO/WO) naartoe zijn verhuisd (bron CBS/OIS, gewogen aantallen)

	Aantal hoogopgeleide huishoudens verhuisd uit Amsterdam	Hoogopgeleide huishoudens als percentage van het totaal aantal verhuisde huishoudens uit Amsterdam
Haarlem	1520	74%
Amstelveen	1510	51%
Utrecht	1160	73%
Rotterdam	650	66%
Den Haag	610	63%
Zaanstad	600	35%
Diemen	560	45%
Gooise Meren	520	77%
Almere	510	28%
Hilversum	440	73%
Ouder-Amstel	400	70%
Haarlemmermeer	360	31%
Landsmeer	250	61%
Leiden	250	64%
Heemstede	230	85%
De Ronde Venen	210	45%
Weesp	210	64%
Amersfoort	210	75%
Alkmaar	180	44%
Nijmegen	170	74%
Stichtse Vecht	150	65%
Purmerend	130	19%

Tabel 4

Gemeenten waar in 2017/2018 meer dan 100 Amsterdamse huishoudens met een niet-westerse migratieachtergrond naartoe zijn verhuisd (bron: CBS/OIS)

	Aantal niet-westerse huishoudens verhuisd uit Amsterdam	Niet-westerse huishoudens als percentage van het totaal aantal verhuisde huishoudens uit Amsterdam
Amstelveen	1450	52%
Almere	1270	59%
Zaanstad	920	43%
Haarlemmermeer	660	44%
Diemen	620	44%
Utrecht	450	22%
Haarlem	410	19%
Den Haag	400	29%
Rotterdam	360	31%
Purmerend	310	38%
Hilversum	150	19%
Ouder-Amstel	120	28%
Leiden	120	22%
Uithoorn	120	52%
Lelystad	120	52%
Beverwijk	110	58%
Aalsmeer	100	42%
Eindhoven	100	37%

Tabel 5

Gemeenten waar in 2017/2018 meer dan 100 Amsterdamse huishoudens met een hoog inkomen (2x modaal) naartoe zijn verhuisd (bron: CBS/OIS)

55

	Aantallen huishoudens met een hoog inkomen verhuisd uit Amsterdam	Huishoudens met een hoog inkomen als percentage van het totale aantal verhuisde huishoudens uit Amsterdam
Haarlem	690	39%
Amstelveen	600	27%
Utrecht	490	30%
Gooise Meren	410	65%
Almere	380	22%
Diemen	380	30%
Haarlemmermeer	370	32%
Hilversum	320	47%
Zaanstad	300	18%
Den Haag	280	25%
Rotterdam	230	24%
De Ronde Venen	190	50%
Weesp	170	46%
Amersfoort	140	44%
Heemstede	140	74%
Stichtse Vecht	130	57%
Ouder Amstel	130	35%
Leiden	120	30%
Purmerend	110	17%
Bloemendaal	110	69%
Landsmeer	100	50%

Colofon

56

Ivan Nio

Nio studeerde sociale geografie en filosofie aan de Universiteit van Amsterdam. Als zelfstandig onderzoeker houdt hij zich bezig met stedelijke vraagstukken in relatie tot maatschappelijke ontwikkelingen. Daarnaast is hij als senior onderzoeker verbonden aan de Hogeschool van Amsterdam (Urban Management).

Hij is co-auteur van onder andere *Atlas Westelijke Tuinsteden Amsterdam* (2008), *Atlas Nieuwe Steden. De verstedelijking van de groeikernen* (2012) en *Nieuw-West: parkstad of stadswijk* (2016). In 2016 promoveerde hij op een proefschrift over moderniteit en suburbanisatie in de nieuwe steden Almere, Cergy-Pontoise en Milton Keynes.

Stad-Forum

Amsterdam kan niet zonder zijn burens, en omgekeerd. In een vierjarig programma (2019-2022) onderzoekt Stad-Forum de langetermijnopgaven van Groot-Amsterdam en legt die langs de meetlat van de menselijke maat. Want Groot-Amsterdam, dat zijn we samen.

Stad-Forum is een onafhankelijke denktank die de gemeente Amsterdam adviseert over stedelijke ontwikkeling, zowel op eigen initiatief als op verzoek van het college van Burgmeesters en Wethouders. Het houdt Groot-Amsterdam een spiegel voor, biedt bewoners en deskundigen een platform en verbindt hen met ambtenaren en politici.

Tekst: Ivan Nio

Eindredactie: Tijs van den Boomen en Wouter Veldhuis

Opmaak: Walkie Talkie

© **Stad-Forum 2019**

www.stad-forum.nl

Overname van (delen van) deze publicatie is toegestaan, op voorwaarde van duidelijke bronvermelding.

De Groot-Amsterdamse Denktank